

Invulling Routekaart Facilitair

Advies over SMART-doelen en
monitoring voor prioritaire
productgroepen

Invulling Routekaart Facilitair

Advies over SMART-doelen en monitoring voor
prioritaire productgroepen

Dit rapport is geschreven door:
Nikki Odenhoven, Pelle Sinke en Lonneke de Graaff

Delft, CE Delft, maart 2026

Publicatienummer: 26.250472.047b

Opdrachtgever: Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

Alle openbare publicaties van CE Delft zijn
verkrijgbaar via www.ce.nl

Meer informatie over de studie is te verkrijgen bij de
projectleider Nikki Odenhoven (CE Delft)

© copyright, CE Delft, Delft

CE Delft – Committed to the Environment

CE Delft draagt met onafhankelijk onderzoek en advies bij aan een duurzame samenleving. Wij zijn toonaangevend op het gebied van energie, transport en grondstoffen. Met onze kennis van techniek, beleid en economie helpen we overheden, NGO's en bedrijven structurele veranderingen te realiseren. Al sinds 1978 werken betrokken en kundige medewerkers bij CE Delft om dit waar te maken.

Inhoud

	Samenvatting	3
1	Inleiding	5
	1.1 Achtergrond en aanleiding	5
	1.2 Functie en structuur conerndienstverleners	5
	1.3 Doel en onderzoeksvragen	6
	1.4 Afbakening	6
	1.5 Aanpak	8
2	Achtergrond	12
	2.1 Catering	12
	2.2 Bedrijfskleding	20
	2.3 Groenvoorziening (binnen)	26
	2.4 Reststoffenverwerking	32
	2.5 Logistieke diensten	41
	2.6 Schoonmaak	44
	2.7 Werkplekomgeving (papier en kantoorartikelen)	49
	2.8 Werkplekomgeving (kantoorinrichting)	55
	2.9 Overige productgroepen	63
	Literatuur	66
A	Duurzaamheidsframework	68

| Samenvatting

Dit onderzoek en advies ondersteunen de ontwikkeling van de Routekaart Facilitair van de Rijksoverheid. Deze routekaart, een initiatief van de vier concerndienstverleners (CDV's) onder de Interdepartementale Commissie Huisvesting en Facilitair (ICHF), moet richting geven aan duurzame doelstellingen, maatregelen en toekomstige aanbestedingen binnen de facilitaire dienstverlening.

Waar de huidige focus vooral ligt op klimaat en circulariteit, verbreedt dit rapport de analyse naar een bredere duurzaamheidsbenadering op basis van de CSRD-richtlijnen. Hierbij zijn ook thema's als biodiversiteit, sociale impact in de keten en effecten op eindgebruikers meegenomen. De geformuleerde adviezen zijn gebaseerd op recente wetenschappelijke inzichten en worden als ambitieus maar haalbaar beschouwd. Ze zijn onafhankelijk opgesteld en niet getoetst aan marktconsultaties of beleidsdoelstellingen.

De voorgestelde doelen geven richting voor de jaren 2028, 2030 en 2035. De mate waarin deze doelen concreet (SMART) kunnen worden geformuleerd, hangt samen met de beschikbaarheid van data. In de gevallen waar dat inzicht nog ontbreekt, worden eerst stappen beschreven om de benodigde informatie te verkrijgen, voordat scherpere doelstellingen kunnen worden vastgesteld.

Het onderzoek richt zich op acht prioritaire productgroepen uit de Rijks Producten- en Dienstencatalogus: bedrijfskleding, catering, groenvoorziening, reststoffenverwerking, kantoorbenodigdheden¹, logistieke diensten, schoonmaak en werkomgeving. De eerste vier daarvan zijn verdiepend onderzocht als focusproductgroepen vanwege hun belang voor klimaatimpact en verduurzamingspotentieel.

Voor elke productgroep zijn factsheets opgesteld (zie xxx) met SMART-doelen, tussenstappen (in de vorm van interventies en inspirerende voorbeelden), mogelijke blinde vlekken (zoals trade-offs of reboundeffecten), sturings- en monitoringsmogelijkheden, en aansluiting bij overkoepelende thema's, zoals transport, social return en gedrag.

¹ De categorieën Kantoorbenodigdheden en Werkomgeving zijn respectievelijk opgenomen in het onderzoek als Werkplekomgeving (papier en kantoorartikelen) en Werkplekomgeving (kantoorinrichting), aansluitend bij het categorieplan.

De aanpak waarmee deze doelen zijn ontwikkeld, bestaat uit vier stappen. Eerst is per productgroep een materialiteitsscan uitgevoerd om relevante duurzaamheidsrisico's te identificeren. Vervolgens is de beschikbaarheid van data over inkoop, gebruik en verwerking geanalyseerd middels literatuuronderzoek en interviews. Op basis daarvan is een plan van aanpak opgesteld voor het formuleren van de doelen en monitoring. Tot slot zijn de doelen en monitoringsmogelijkheden per productgroep uitgewerkt in de **factsheets** en onderbouwd in dit achtergrondrapport. Input van de opdrachtgever en CDV's is op verschillende momenten in het proces meegenomen. De uiteindelijke aanbevelingen zijn onafhankelijk door CE Delft opgesteld.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond en aanleiding

Onder de Interdepartementale Commissie Huisvesting en Facilitair (ICHF) is in 2024 het Afsprakenstelsel Duurzame faciliteiten en huisvesting vastgesteld. Daarin is afgesproken dat de vier concerndienstverleners (CDV's) gezamenlijk één Routekaart Facilitair ontwikkelen voor de facilitaire dienstverlening van het Rijk. Deze routekaart vormt de basis voor het vastleggen van doelstellingen, maatregelen en mijlpalen op het gebied van duurzaamheid per productcategorie en biedt richting aan toekomstige aanbestedingen. De huidige focus ligt vooral op klimaatimpact en circulariteit, en soms op het voorkomen van verontreiniging en op sociale voorwaarden zoals participatiebanen en Internationale Sociale Voorwaarden (ISV). Om richting te geven aan duurzaamheidsambities binnen facilitaire dienstverlening is een integrale benadering nodig die verder reikt dan bovenstaande duurzaamheidsthema's, zoals de aanvullende thema's gesteld in de Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD).

Enerzijds heeft dit te maken met ambitie: thema's als biodiversiteit, effecten op de eindgebruiker en sociale impacts in de waardeketen verdienen ook aandacht. Anderzijds heeft dit te maken met verstandig beleid op de lange termijn: door integraal naar duurzaamheid te kijken voorkom je later ongewenste neveneffecten of afwentelings-effecten. Duurzaamheidsdoelen staan niet op zichzelf, maar worden idealiter gekoppeld aan een monitoringssysteem dat daadwerkelijke vooruitgang inzichtelijk maakt.

1.2 Functie en structuur concerndienstverleners

De routekaart is gericht op rijkskantoren. Elk rijksgebouw valt onder één van de vier concerndienstverleners (CDV's). In Tabel 1 staat welke departementen elk CDV faciliteert.

Tabel 1 – Overzicht van de vier concerndienstverleners (CDV's) binnen het Rijk

Concerndienstverlener (CDV)	Departementen die de CDV faciliteert
Belastingdienst/CFD	Belastingdienst, Douane, Toeslagen en ongeveer 50 andere rijksdiensten
Facilitair Bedrijf Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI)	16 Rijkskantoren voor verschillende departementen, Gevangenissen (penitentiaire inrichtingen), huizen van bewaring, jeugdinrichtingen, forensisch-psychiatrische centra, detentiecentra voor vreemdelingen.
FMHaaglanden (FMH)	Rijkskantoren in Den Haag

Concerndienstverlener (CDV)	Departementen die de CDV faciliteert
Rijkswaterstaat/Corporate Dienst (RWS/CD)	16 Rijkskantoren voor RWS en verschillende departementen Rijkswaterstaat specifieke gebouwen.

1.3 Doel en onderzoeksvragen

Het hoofddoel van dit onderzoek is het formuleren van een eerste set SMART-doelen voor facilitaire producten, op basis van een bredere duurzaamheidsanalyse dan de huidige focus op klimaat en circulariteit. Ook vormt een beschrijving van de mogelijkheden voor monitoring deel van het onderzoek.

Het onderzoek moet antwoord geven op de volgende vragen:

1. Welke **andere facilitaire producten** zouden ook 'prioritair' moeten zijn op basis van de andere thema's (niet-zijnde klimaat) en zouden aan de routekaart moeten worden toegevoegd?
2. Welke **duurzaamheidsthema's** (naast circulariteit en klimaat) zijn relevant voor de gekozen prioritaire productgroepen?
3. Welke **SMART-doelen** of KPI's op de verschillende CSRD-thema's kan het ministerie van BZK stellen aan de gekozen prioritaire productgroepen? Hoe kan het ministerie van BZK dit verstandig stapsgewijs opbouwen zodat de markt en de eigen organisatie hierin goed wordt meegenomen?
4. Hoe kan het ministerie van BZK hierop **monitoren**? Welke binnen het Rijk gebruikte meetinstrumenten/frameworks kan het ministerie van BZK hiervoor gebruiken of zouden hiervoor kunnen worden aangepast? Of als die er binnen het Rijk niet zijn, welke zijn er dan buiten het Rijk?
5. Voor welke prioritaire productgroepen kunnen nu **geen SMART-doelen** gesteld worden? Welke **stappen** zijn **nodig** om wel tot SMART-doelen en monitoring te komen voor deze groepen?

1.4 Afbakening

1.4.1 Duurzaamheidsframework

In dit project hanteren we het **Corporate Sustainability Reporting Directive** (CSRD) als duurzaamheidsframework. Hieronder vallen zowel milieu thema's (E1-E5) als sociale thema's (S1-S4). Dit framework wordt in steeds hogere mate verplicht binnen EU, waardoor data uit de keten hier het beste bij aansluit. Voor een volledige toelichting op de reden voor gebruik van CSRD, zie Bijlage A. In het startoverleg is afgesproken dat we het CSRD-thema 'Governance' buiten scope plaatsen, aangezien dit de verantwoordelijkheid van het Rijk zelf is. Ook is afgesproken dat we minder focus leggen op eigen medewerkers (S1) aangezien het Rijk hier ver mee is. Mogelijke blinde vlekken op S1 zullen we nog steeds in kaart brengen, en we besteden er aandacht aan als dit relevant is

voor een productcategorie (bijvoorbeeld bij schoonmaak: de medewerkers van de Rijksschoonmaakorganisatie (RSO)). In lijn met de richtlijnen van CSRD bekijken we de milieu- en sociale impacts vanuit een **globale** lens, dus ook effecten buiten Nederland zijn meegenomen.

1.4.2 Selectie prioritaire productgroepen

Van de 21 productgroepen in de Producten- en dienstencatalogus 2024-2025 (RPDC) zijn **acht productgroepen** geselecteerd voor verdere analyse: bedrijfskleding, catering, groenvoorziening, reststoffenverwerking, kantoorbenodigdheden, logistieke diensten, schoonmaak en werkomgeving.

De overige productgroepen zijn niet meegenomen om één of meer van de volgende redenen:

1. Ze maken gebruik van andere productgroepen (bijvoorbeeld evenementen maakt gebruik van de diensten binnen catering).
2. Ze zijn niet materieel voor duurzaamheid van de eigen bedrijfsvoering of inkoop (bijvoorbeeld vergaderservice gaat over het bieden van een service en er komen beperkt fysieke grondstoffen aan bod).
3. Ze bleken in de loop van het project minder relevant en zijn daarom afgefallen. Dit geldt voor gebouwbeheer, waar de invloedssfeer grotendeels via andere productgroepen loopt, en voor vervoer, dat voornamelijk buiten de scope van kantoorgebouwen en faciliteiten plaatsvindt. Gebouwbeheer wordt waar relevant binnen andere productgroepen meegenomen; vervoer komt aan bod in het achtergronddocument Paragraaf 0 'Overige productgroepen'.

Binnen deze acht prioritaire productgroepen zijn **vier focusproductgroepen** bepaald. Dit is afgestemd tijdens het startoverleg. Deze zijn gekozen omdat ze een relatief hoog potentieel hebben om impact te maken, een voorbeeldfunctie en zichtbaar zijn of relatief nog veel kansen voor verduurzaming kunnen worden gerealiseerd. Het gaat om: catering, groenvoorziening, reststoffenverwerking en bedrijfskleding. Voor deze vier focusproductgroepen hebben we drie interviews afgenomen. Voor catering was CE Delft betrokken bij het opzetten van een monitoringskader voor het Rijk, waardoor we goed op de hoogte zijn van welk beleid er speelt en welke informatie beschikbaar is.

1.4.3 Conceptroutekaart

De conceptroutekaart vormt het uitgangspunt van ons onderzoek. Het betreft een dynamisch document dat gedurende het project is geactualiseerd. In de eerste fase van het project, tot en met het opstellen van het plan van aanpak, is de versie van 20 november 2025 gebruikt. In de laatste fase, tijdens het uitwerken van de doelen, is gewerkt met de versie van 14 januari 2026. Omdat inzichten uit dit onderzoek tijdens het project zijn verwerkt in latere versies van de routekaart, zijn enkele punten uit het oorspronkelijke plan van aanpak al opgepakt en uitgewerkt.

1.4.4 Gegevensbeschikbaarheid

De beschikbaarheid van data verschilt per productgroep en bepaalt de scherpheid van mogelijke doelstellingen: hoe specifieker de data, hoe concreter en meetbaarder (SMART) de doelen kunnen worden geformuleerd. Bij productgroepen waar databeperkingen de doelstelling beïnvloeden, is dit expliciet benoemd.

1.4.5 Doelen en monitoring

Het toetsen van de uiteindelijke doelen bij **marktpartijen** ligt buiten scope. Voor de focusproductgroepen is binnen het project afgestemd met categoriemanagers en/of verantwoordelijken binnen het betreffende CDV in hoeverre voorgestelde doelen haalbaar en realistisch zijn. Daarbij moet worden benadrukt dat de door CE Delft geformuleerde doelen onafhankelijk tot stand zijn gekomen. Deze staan los van eventuele politieke of bestuurlijke afwegingen die een rol kunnen spelen bij de totstandkoming van categorieplannen. De uiteindelijke doelen en mogelijkheden voor monitoring vormen een stip op de horizon, afgeleid van wat wetenschappelijk duurzaam is. Deze zijn **ambitieuw** en gaan mogelijk verder dan wat is afgesproken in beleidsdoelstellingen. Daarnaast hebben we gekozen om scherp te blijven. Dit betekent dat we selectief zijn omgegaan met het stellen van SMART-doelen en alleen die doelen hebben geformuleerd waarbij de meeste impact te behalen is.

1.5 Aanpak

Om SMART-doelen en een passende monitoringsystematiek voor de acht prioritaire productgroepen te ontwikkelen, hebben we een aanpak in vier stappen gevolgd:

1. **Materialiteitsscan per productgroep**

Welke duurzaamheidsthema's per productgroep zijn aantoonbaar relevant en moeten dus minimaal in de doelstellingen terugkomen?

2. **Analyse van gegevensbeschikbaarheid**

Inzicht in daadwerkelijk ingekochte, gebruikte of verwerkte producten bepaalt hoe concreet doelen kunnen worden geformuleerd en waar de materiële thema's precies liggen.

3. **Opstellen plan van aanpak voor doelen en monitoring**

De categorieplannen vormen het uitgangspunt in dit project. Deze zijn aangevuld met gerichte datavragen, die deels zijn beantwoord via interviews en e-mail-contact.

De acties binnen deze stap waren: toetsen of huidige conceptdoelen volledig en SMART zijn, bepalen welke onderdelen ontbreken, waar verdere specificatie noodzakelijk is en welk aanvullend onderzoek nodig is om tot SMART-doelstellingen te komen.

4. Uitwerken doelen en monitoringsmogelijkheden

Concretiseren van de SMART-doelen en de bijbehorende monitoring en dit vastleggen in een compacte factsheet per productgroep.

1.5.1 Materialiteitsscan

Dit is uitgevoerd op hoofdlijnen. De productgroep is als geheel bekeken, met waar mogelijk onderscheid tussen subcategorieën (bijvoorbeeld synthetische vezels en natuurlijke vezels). Maar niet elk product is apart bekeken. Een duurzaamheidsthema wordt als materieel beschouwd als het uit ten minste twee van de volgende bronnen blijkt. Extra geraadpleegde bronnen worden apart vermeld in de materialiteitsscan.

- [MVO-risicochecker](#) (MVO Risico Checker, 2026)
Online tool van Future Up (voorheen MVO Nederland) die per land en sector inzicht geeft in sociale en milieurisico's in internationale waardeketens.
- [Ecodesign for Sustainable Products Regulation \(ESPR\): Study on new product priorities](#) (JRC, 2024)
EU-studie door de Joint Research Centre (JRC) die prioritaire productgroepen vaststelt op basis van onder andere milieu-impact, verbeterpotentieel, markt-relevantie en bijdrage aan strategische EU-doelen.
- [WWF Biodiversity Filter](#) (WWF, 2026)
Risico- en impacttool die laat zien welke biodiversiteitsrisico's relevant zijn voor specifieke grondstoffen, regio's en productieketens.
- [EU Green Public Procurement \(GPP\) Criteria](#) (EC, 2026)
Europese duurzaamheidscriteria voor groene overheidsopdrachten, inclusief milieu- en ketenrisico's per productgroep.
- [Assessing Forced Labour Risks in Dutch Imports](#) (CORE & Human Rights@Work, 2025)
Onderzoek dat invoerstromen naar Nederland systematisch analyseert op risico's op gedwongen arbeid per sector en productgroep.
- Specifieke CE Delft-onderzoeken met betrekking tot de specifieke productgroep.
[Tool Verkenning van duurzaamheidsbeleid textielketen](#) (CE Delft, 2024),
Duurzame papierinkoop bij het Rijk (CE Delft, lopend-a), [Monitoringskader MVOI-consumptieve dienstverlening](#) (CE Delft, 2026),
MVI-criteria afvalverwerking (CE Delft, lopend-b).

1.5.2 Gegevensbeschikbaarheid

Als uitgangspunt voor de inventarisatie van de gegevensbeschikbaarheid hebben we de volgende bronnen gebruikt:

- **FMH – Verder op weg naar econeutraal (TwynstraGudde et al., 2024)**
Dit rapport biedt een overzicht van de duurzaamheidsprestaties van FMH in 2023. Alle prioritaire productgroepen binnen de scope van dit onderzoek komen aan bod, met uitzondering van bedrijfskleding (zoals in het startgesprek toegelicht niet

representatief). Het document bevat gegevens over daadwerkelijke inkoop en CO₂-uitstoot. Voor sommige productgroepen geeft het bovendien inzicht in de meest ingekochte producten; waar relevant hebben we de materialiteitsscan daarop afgestemd.

- **Categorieplannen**

Voor de meeste prioritaire productgroepen is een categorieplan beschikbaar (groenvoorziening vormt een uitzondering). De geraadpleegde versie wordt vermeld onder de secties 'Gegevensbeschikbaarheid'. Deze plannen bevatten soms informatie over gerealiseerde inkoopvolumes. Een deel van de plannen is echter verouderd, waardoor de bruikbaarheid per plan varieert.

- **Rijksbrede Producten- en Dienstencatalogus (RPDC)**

Aanvullende informatie is uit de RPDC 2024-2025 en haar duurzaamheidsbijlage gehaald.

Op basis van deze inventarisatie hebben we aanvullende datavragen geformuleerd per productgroep om ontbrekende informatie aan te vullen. Deze zijn (deels) beantwoord via interviews en e-mailcontact met categoriemanagers en duurzaamheidmedewerkers binnen de CDV's.

1.5.3 Plan van aanpak voor doelen en monitoring

Het uitgangspunt van het opstellen van het plan van aanpak waren de doelen in de conceptroutekaart van 20 november 2025. Op basis van materialiteitsscan en gegevensbeschikbaarheid is een plan van aanpak opgesteld. Dit is als volgt gestructureerd per productgroep:

- **Prioriteit van productgroep:** Positie binnen de totale prioritaire productgroepen hiërarchie (hoog, midden of laag).
- **Invloed CDV:** Mate waarin bestellers en gebruikers, budgethouders en de leveranciersmarkt de keuze en het volume bepalen (hoog, midden, laag).
- **Eerste beoordeling van de huidige conceptdoelen:** Inschatting of aanscherping of aanvulling nodig is. Hierbij kijken we zowel naar de duurzaamheidsdoelen van de RPDC's en die van de conceptroutekaart (20 november 2025).
- **Punten voor verdieping:**
 - ESRS-categorieën die verdere uitwerking vereisen;
 - aspecten van huidige conceptdoelen die verder gedefinieerd moeten worden.
- **Lage prioriteit:** ESRS-categorieën die niet of minst materieel zijn of te ingewikkeld om uit te werken. Of subproductgroepen die niet materieel zijn.
- **Gewenst detailniveau voor doelstelling:** Per subcategorie of per specifiek product.
- **Aanvullende expertise:** CE Delft-experts en vakexperts van het Rijk.

Het plan van aanpak per productgroep is getoetst bij de begeleidingscommissie met beleidsmedewerkers van BZK en I&W evenals de duurzaamheidsmanagers van de CDV's en defensie.

1.5.4 Uitwerken doelen en monitoringsmogelijkheden in factsheets

In de laatste stap hebben we het plan van aanpak per productgroep uitgevoerd. Daarbij vormden de doelen uit de conceptroutekaart van 14 januari 2026 het uitgangspunt.

Elke factsheet is als volgt gestructureerd per productgroep:

- **Context en introductie:** De essentie van de productgroep en de mate waarin deze aansluit bij of afwijkt van de conceptroutekaart.
- **Doelen:** Een overzicht van SMART-geformuleerde doelen, met een tijdshorizon van 2028, 2030 en/of 2035. De doelen zijn geordend op basis van hun impact en/of volgens de R-ladder (waarbij *refuse* en *reduce* prioriteit krijgen).
- **Tussenstappen** (interventies/inspiratie): Concrete acties die op korte termijn kunnen worden ingezet om de doelen te realiseren, zoals inspirerende en toepasbare voorbeelden.
- **Blinde vlekken:** Aandachtspunten zoals mogelijke reboundeffecten, wisselwerkingen tussen duurzaamheidsthema's en trade-offs met andere productcategorieën.
- **Sturingsmogelijkheden:** Bij SMART-doelen wordt uitgewerkt hoe monitoring kan plaatsvinden. Daarbij wordt beoordeeld of kan worden aangesloten bij bestaande systemen binnen het Rijk of in de markt, of dat aanvullende instrumenten nodig zijn. Indien nog geen SMART-doelen mogelijk zijn, wordt beschreven welke stappen nodig zijn om tot scherpere doelstellingen te komen, bijvoorbeeld door eerst inzicht te verkrijgen in inkoop- en gebruiksvolumes.
- **Aansluiting bij overkoepelende thema's:** Thema's die in (vrijwel) alle productgroepen terugkomen, zoals transport, social return, gebouwbeheer en communicatie/gedrag worden per productgroep specifiek uitgewerkt indien relevant.

1.5.5 Achtergrond/verdieping doelen en monitoring

De toelichting op de door ons geformuleerde doelen in de factsheets is opgenomen in dit achtergronddocument (zie elke vijfde paragraaf van Hoofdstuk 2). Per productgroep is gemotiveerd waarom voor dit specifieke doel is gekozen, inclusief bronverwijzingen. Ook wanneer een doel uit de huidige conceptroutekaart niet wordt overgenomen, is de onderbouwing daarvoor in dit achtergronddocument opgenomen.

2 Achtergrond

2.1 Catering

2.1.1 Scope

Binnen het RPDC worden de volgende subcategorieën genoemd:

- frisdrank- en versnaperingsautomaten;
- koffiecorner;
- lunchvoorziening;
- warme dranken en koud water;
- banqueting.

De activiteiten van de CDV's binnen deze productgroep richten zich zowel op de inkoop van voeding en dranken als de inkoop van foodservices (arbeid, maaltijdbereiding en bediening, afvalbeheer). Ook richt het zich op de inkoop van automaten.

Het aandeel van deze categorie in het totale grondstoffenverbruik van FMHaaglanden bedraagt 76%, en de totale financiële omvang is 8%. Daarmee is dit de grootste categorie qua grondstoffenverbruik. Het bedrijfsrestaurant is de grootste subcategorie van deze productgroep.

2.1.2 Huidige conceptdoelstellingen BZK

- In 2027 hebben we een eenduidige impact monitoring op klimaatuitstoot en andere impacts waarmee we concreet kunnen sturen op verdere verduurzaming.
- In 2028 is gemiddeld minimaal 60% van de ingekochte eiwitten plantaardig. In 2030 minimaal 70% en in 2035 minimaal 80%.
- We werken toe naar een catering volgens de principe van Eat Lancet in 2030.
- In 2030 hebben we maximaal 5% verspilling vanuit het bedrijfsrestaurant en de banqueting samen.
- We stellen een gezamenlijke groeiaanpak op voor de inzet van producten uit de natuurinclusieve landbouw.

2.1.3 Materialiteitsscan

Uitgangspunten materialiteitsanalyse:

- De analyse is globaal, waar relevant toegespitst op de Nederlandse situatie. Dit komt omdat de impact van de ingekochte voeding en dranken voor een groot deel buiten onze grenzen ligt.
- Ketenstappen op hoofdlijnen:
 - primaire productie (+ transport);
 - verwerking tot ingrediënten (+ transport);
 - eventueel verwerking tot maaltijd (+ transport);
 - bereiding van voedsel op locatie;
 - gebruik;
 - einde levensduur.

Tabel 2 – Materialiteitsscan voor de productgroep ‘Catering’

	Duurzaamheidsthema	Toelichting
MILIEU	E1. Klimaat	Voedselproductie is verantwoordelijk voor ruim een kwart (26%) van de wereldwijde broeikasgasuitstoot (Poore & Nemecek, 2018). Emissies komen met name vrij tijdens de primaire productie van veeteelt en visserij (30%), de gewasproductie voor voedsel en veevoer (25%) en landgebruik (24%).
	E2. Vervuiling	Wereldwijd en in Europa is landbouw de grootste bron van nitraatvervuiling: circa 80% van de stikstofuitspoeling naar aquatische ecosystemen komt uit de landbouw (EEA, 2024). In Nederland leidt de uitspoeling van stikstof en fosfor ertoe dat 44% van de wateren niet voldoet aan de biologische kwaliteitseisen. Daarnaast vervuilen pesticiden zowel bodem- als oppervlaktewater (PBL, 2023).
	E3. Water en mariene hulpbronnen	Voedselproductie is wereldwijd de grootste gebruiker van zoetwater (~70%) (FAO, 2025).
	E4. Biodiversiteit en ecosysteem	Ongeveer de helft van al het bewoonbare land op aarde wordt gebruikt voor landbouw. Driekwart van dit landbouwgrond wordt gebruikt voor veeteelt: zowel weidegrond als akkerland voor de productie van veevoer. Het overige kwart van het land wordt gebruikt voor gewassen voor menselijke consumptie. In Nederland is de landbouw verantwoordelijk voor ongeveer 45% van de stikstofdepositie op kwetsbare natuur, wat leidt tot verzuring, eutrofiëring en afname van soortenrijkdom (PBL, 2023). Daarnaast veroorzaakt de import van veevoer (met name soja) grootschalige ontbossing in regio's als de Amazone en de Cerrado. Ook de productie van palmolie leidt tot verlies van tropisch regenwoud in Zuidoost-Azië. ²

² [Drivers of Deforestation - Our World in Data](#)

	Duurzaamheidsthema	Toelichting
		Hoogrisicoproducten voor biodiversiteitsverlies zoals geïdentificeerd volgens de Science Based Targets for Nature (SBTN) methodiek: avocado, banaan, cassave, rundvee, cacao, koffie(bonen), geit, maïs, palmolie, varken, koolzaadolie, rijst, soja, suikerriet, wilde zeevruchten, gekweekte zeevruchten, boomnoten, pluimvee, zuivel en rundvlees.
	E5. Hulpbronnen en circulaire economie	Op dit moment wordt in Nederland ongeveer 1/5 van al het voedsel verspild (Wageningen University & Research, nog niet gepubliceerd). In 2019 was dit ongeveer 3 Mt aan voedselverspilling in de hele keten. De meeste verspilling vindt plaats bij de productie, verwerking en bij huishoudens (<i>Wageningen Food & Biobased Research, 2024</i>).
SOCIAAL	S1. Eigen werknemers	Niet materieel.
	S2. Werknemers in de waardeketen	<i>Indirect (Nederland):</i> De land- en tuinbouw in Nederland zijn hoog risicosectoren voor arbeids-uitbuiting. Ondanks inspanningen van de sector en overheid blijven werknemers kwetsbaar (Dutch Knowledge Centre on Discrimination, 2014; Kerti, 2025; OSEPI & ISS, 2020). De overheid komt vooralsnog met wisselend beleid, dat zowel risico's verlaagt als verhoogt. <i>Indirect (buiten Nederland):</i> Risico op kinderarbeid, lage lonen, slechte arbeidsomstandigheden en pesticidenblootstelling, vooral in ketens zoals koffie, soja en palmolie ³ . Landarbeiders lopen verhoogde risico's op hittestress en chemische blootstelling (Organization, 2025). Buiten Europa kunnen werknemers blootgesteld worden aan in Europa verboden pesticiden. Binnen Nederland kan dat incidenteel ook het geval zijn (CORE & Human Rights@Work, 2025; MVO Risico Checker, 2026; NVWA-IOD, 2021).
	S3. Getroffen gemeenschappen	De uitbreiding van plantages voor gewassen als palmolie leidt geregeld tot landonteigening, waardoor inheemse en lokale gemeenschappen worden verdrongen (MVO Risico Checker, 2026). De OECD-FAO Guidance waarschuwt dat voedselzekerheid een risico is in landbouwketens. Grootschalige landverwerving en intensief gebruik van natuurlijke hulpbronnen, zoals water, kunnen de lokale voedselproductie verdringen, waardoor gemeenschappen minder voedsel kunnen verbouwen voor eigen gebruik of inkomen (MVO Risico Checker, 2026).
	S4. Eindgebruikers	Gezondheid van eindgebruikers. Een groot deel van Nederlands eet op werk/school niet volgens de aanbevolen voedingsrichtlijnen (Plaats Wat eet Nederland)

2.1.4 Beschikbare informatie

Voor dit onderzoek hebben we het categorieplan Consumptieve diensten 2026 en de RPDC en haar duurzaamheidsbijlage geraadpleegd. Daarnaast hebben we gebruik gemaakt van de informatie die we hebben gebruikt bij het opzetten van de MVOI-monitor consumptieve dienstverlening. De beschikbare informatie is per thema samengevat in Tabel 3.

³ [Subnationale en sectorspecifieke duurzaamheidsrisicoscores | WUR](#)

Tabel 3 – Beschikbare informatie voor de productgroep 'Catering'

Thema	Informatie over daadwerkelijke inkoop	Informatie over beleid/doelen
Circulaire economie: Eiwittransitie	45-50% plantaardige eiwitten met uitschieter naar boven (65%) en naar beneden (30%). Bij banqueting is het 67% plantaardig eiwit. - Nog geen CO₂-basismeting. - Koffiebars bieden keuze voor plantaardige melk in luxe koffies, steeds meer automaten bieden optie.	- Uitgangspunt is 50% inkoop eiwit is plantaardig (exclusief dranken). 100% aanbod gerechten in de banqueting vegetarisch en 50% plantaardig.
Voorkomen verspilling	Derving niet-verkochte producten ligt onder de 5%. Andere aspecten voedselverspilling wordt niet gemeten.	- Bijdragen aan food waste monitor Rijk. - Twee keer per jaar meten en rapporteren van voedselverspilling opgesplitst in derving, keukenafval en banqueting, volgens afgesproken format. Op basis van de resultaten een actieplan op- of bijstellen om voedselverspilling te verminderen en de voortgang van de gekozen acties monitoren.
Gezond en duurzaam	45-65% van het inkoopvolume voldoet aan de definitie gezond. 30% van het inkoopvolume voldoet aan een keurmerk. Voor de verplichte MVI-productgroepen, dierlijke producten en buiten de EU is dit 50%.	50% (top) keurmerk. - Ten minste 25% biologisch. - Voldoen aan de 'Gezonde Keuze'-richtlijn van het Voedingscentrum. - De wens is om het grootste deel van het assortiment uit de korte keten, lokaal (uit Nederland), regeneratief, en natuurinclusief in te kopen. Dit is nog lastig om in harde eisen te verwoorden en wordt dus vooral als ambitie voor de toekomst geformuleerd. Met leveranciers zal gekeken worden naar gezamenlijke acties om de bewustwording bij gasten te vergroten. - De vendingautomaten en andere onbemande voorzieningen moeten minimaal voor 50% voorzien zijn van gezonde en duurzame producten. Hierbij wordt ook scherp gelet op de relatie met verspilling.
Eerlijke handel, ISV	Meest recente aanbestedingen voor warme dranken zijn thema's eerlijke prijs en transparante keten succesvol toegepast.	- Due diligence-rapportage aangeleverd en beoordeeld van 1 of 2 producten per jaar. - Betalingsbewijzen ontvangen en beoordeeld van eerlijke prijs en transparantie keten (koffie).
Social return	10-25% social return.	Minimaal 5% van de uren.
Anders		- Wens om een methodiek op te zetten die biodiversiteit als bruikbaar criterium toe kan voegen aan MVOI-eisen. - EURD Europese ontbossingswet: runderen, palmolie, soja, cacao, koffie, rubber en hout.

2.1.5 Verdieping doelen en monitoring

Hieronder geven we context rondom de doelen die we adviseren in de factsheet.

Duurzaam en gezond (Doel 1-3): In Nederland vormt de Schijf van Vijf van het Voedingscentrum het centrale kader om het voedingspatroon te sturen richting gezonder en duurzamer eten. Schijf van Vijf houdt rekening met de huidige werkelijke voedingspatronen en -gewoonten, maar stuurt naar gezonder en duurzamer (en is in die zin een soort maatschappelijk realistisch compromis). De Schijf van Vijf wordt momenteel herzien, onder meer op basis van recente adviezen van de Gezondheidsraad, waaronder de 'Gezonde eiwittransitie' (Voedingscentrum, n.d.). De nieuwe richtlijnen bevatten concrete aanbevelingen voor een verschuiving naar een meer plantaardig voedingspatroon (Gezondheidsraad, 2025). Internationaal geldt het 'Planetary Health Diet' van EAT-Lancet als een toonaangevend referentiekader (Willett et al., 2019), recent geactualiseerd door Rockström et al. (2025). Dat advies heeft als doel een voedingspatroon voor te stellen waar de hele wereld gezond en binnen de (ecologische) grenzen van de planeet van kan eten. In Nederland heeft WWF-NL het Planetary Health Diet vertaald naar de Nederlandse context (WWF, 2023). De adviezen daarin komen grotendeels overeen met die in de Schijf van Vijf en de Gezondheidsraad, maar zijn soms nog wat ambitieuzer, bijvoorbeeld op het vlak van peulvruchtenconsumptie (meer) en rood en bewerkt vlees (minder). WWF and Blonk Sustainability tools (2023) vertalen de EAT-Lancet-richtlijn voor Nederland naar een eiwitverhouding waarbij in 2030 voor vrouwen 64% van de eiwitinname plantaardig is en 36% dierlijk en voor mannen 69% plantaardig en 31% dierlijk. In 2050 blijft deze verhouding voor vrouwen gelijk terwijl voor mannen het aandeel plantaardig toeneemt naar 74% en het aandeel dierlijk 26% bedraagt. Deze nationale en internationale richtlijnen kunnen worden samengevat tot meerdere kenmerken van een gezond en duurzaam voedingspatroon (zie Tekstkader 1).

Tekstkader 1 – Kenmerken van een gezond en duurzaam voedingspatroon

Meer plantaardige, vezelrijke en voedzame voedingsmiddelen

- meer volkoren graanproducten;
- meer peulvruchten;
- meer noten;
- meer groente en fruit.

Beperking van dierlijke producten

- minder rood en bewerkt vlees;
- minder dierlijke vetten, met vervanging door plantaardige vetten;
- beperking van overmatige zuivelconsumptie.

Beheersing van portiegrootte en energie-inname

- beperking van voedingsmiddelen buiten de Schijf van Vijf;
- beperking van (ultra)bewerkte producten;

- minder toegevoegde suikers, zout en vet;
- beperking van alcoholhoudende dranken;
- beperking van suikerhoudende dranken.

Ons advies is om de focus te leggen op de **groei van plantaardige consumptie**, omdat dat het belangrijkste en meest impactvolle onderdeel is van de transitie naar duurzaam en gezond. Op korte termijn kan in ieder geval aangesloten worden bij het doel wat supermarkten hebben gesteld (60% plantaardig eiwitverkoop in 2030). Vervolgens kan dit worden opgeschaald naar 70%. Dit sluit aan bij de Nederlandse vertaling van Eat Lancet dieet door WWF en Blonk Sustainability tools en behoudt genoeg keuzes voor personen die in hun dieet meer dierlijk eiwit nodig hebben dan gemiddeld.

Naast de focus op plantaardig eiwit is ons advies om ook in te zetten op de reductie van rood en bewerkt vlees. Hier kan voor zowel duurzaam en gezond, en specifiek biodiversiteit ontbossing (zie Doel 5) grote winst worden behaald. Rood vlees heeft hogere milieu-impact en is minder gezond dan wit vlees en vis, daarom adviseren we om dit als eerste af te bouwen. Bewerkt vlees wordt afgeraden maar is juist in de categorie broodbeleg heel moeilijk af te bouwen, daarom nog 10% in 2030.

Tenslotte is ons advies dat 100% van de restaurants en banqueting in 2030 voldoen aan de voorwaarden van het '[Overheidsniveau gezonde catering](#)'. De voorwaarden binnen deze richtlijn zijn:

1. Het aanbieden van **water**.
2. Het aanbieden van **(snack)groente** en fruit.
3. Het aanbieden van minimaal 60% **gezondere keuzes** in elke productcategorie. (De link bevat de definitie voor 'gezondere keuzes').

Er bestaat al een standaard meetmethodiek om vast te stellen of catering en banqueting voldoet aan deze voorwaarde, en ook vanuit het categorieplan zijn hier doelen op gesteld. Dat maakt dat dit doel realistischer en meetbaarder is dan het huidige doel in het concept-routekaart 'In 2030 sluit de catering aan bij de principes van het Planetary Health Diet (EAT-Lancet)'. Wel belangrijk om te noemen dat in de toekomst moet worden beoordeeld (in samenwerking met LVVN en het Voedingscentrum) of deze 60% opgeschaald kan worden. Het Voedingscentrum stelt immers dat een gezond eetpatroon ongeveer 85% van de energie uit de Schijf van Vijf kan halen, met de resterende 15% buiten de Schijf van Vijf.⁴ Hoe zich dit vertaalt in de richtlijnen van de catering is een proces met het Voedingscentrum en dit kan geüpdatet worden wanneer er sprake van is.

⁴ [Wat staat er in de Schijf van Vijf, en wat niet? | Voedingscentrum](#)

Biologisch (Doel 4): In Nederland is momenteel 4,5% van de landbouw biologisch. Nederland heeft de ambitie dat het aandeel biologisch landbouwareaal in 2030 is toegenomen tot 15% (Actieplan Groei van biologische productie en consumptie). In de [Farm to Fork-strategie](#) binnen de EU Green Deal is deze ambitie zelfs 25%. De Nederlandse overheid wil een stimulerende en tevens voorbeeldrol hebben door zelf meer biologische producten in te kopen. Zo staat in het [Actieplan Groei van biologische productie en consumptie](#) dat de Rijksoverheid binnen haar eigen inkoop de mogelijkheden verkent om bij aanbestedingen een standaardpercentage van 25% toe te passen. Een [pilot bij de Rijksoverheid](#) uitgevoerd door CE Delft laat zien dat het financieel en logistiek haalbaar is om 25% biologische producten in de catering te realiseren over het gehele assortiment. Dit vormt de basis voor het doel om dit percentage in 2030 te realiseren. Voor 2035 adviseren wij een opschaling naar 50% aangezien uit de pilot bleek dat ook hogere percentages mogelijk zijn zonder significante meerkosten. Internationale voorbeelden zoals Denemarken laten zien dat zelfs zeer hoge aandelen (90%) biologisch in overheidsinkoop haalbaar zijn⁵.

Biodiversiteit en ontbossing (Doel 5): Op Europees niveau stelt de [Regulation on Deforestation-free products \(EUDR\)](#) dat alleen producten op de markt mogen worden gebracht die niet hebben geleid tot ontbossing of bosdegradatie en die legaal zijn geproduceerd. De verordening is van toepassing op runderen, palmolie, soja, cacao, koffie, rubber en hout. Voor catering zijn met name palmolie, soja en cacao relevant. Binnen de Nederlandse retail bestaan al concrete doelstellingen en monitorings-instrumenten gericht op ontbossing, waaronder [De Basket](#) van WWF, het [Dashboard Duurzaamheid Supermarkten](#) van de Rijksoverheid en de [Superlijst Groen](#) van Questionmark⁶. In deze monitorsmethodieken gelden de doelen echter alleen voor de eigen toeleveringsketen van de supermarkten (de huismerkproducten). Aangezien de meeste cateraars geen eigen toeleveringsketen hebben ligt een soortgelijk doel hier complexer. Wel kunnen er eisen worden gesteld aan de leveranciers waarvan cateraars inkopen, zoals verplichte actieplannen op dit gebied. Naast ontbossing en landgebruik zijn er andere belangrijke drukfactoren op biodiversiteit, zoals gedefinieerd door (IPBES, 2019): gebruik en exploitatie van natuurlijke hulpbronnen, klimaatverandering, vervuiling en invasieve soorten. In de erkende methodiek van Science Based Targets for Nature worden deze drukfactoren gebruikt om biodiversiteits-hoogrisicoproducten te identificeren. Het gaat daarbij onder meer om avocado, banaan, cassave, rundvee, cacao, koffiebonen, geit, maïs, palmolie, varkensvlees, koolzaadolie, rijst, soja, suikerriet, wilde en gekweekte zeevruchten, boomnoten, pluimvee, zuivel en rundvlees. Wij adviseren om voor deze producten aanvullende duurzaamheidseisen te stellen, bijvoorbeeld via certificering of door het eisen van ketentransparantie.

⁵ [How Copenhagen's Public Kitchens Achieved 84% Organic Food Without Raising Budgets](#)

⁶ De doelstellingen zijn gericht op een volledig ontbossingsvrije en conversievrije toeleveringsketen bij supermarkten, met een peiljaar uiterlijk 2020. De bewijslast hiervoor is voorgeschreven als fysieke certificering (gesegregeerd of Identity Preserved) op basis van robuuste standaarden.

Omdat biodiversiteit als beleidsthema nog relatief nieuw is binnen catering, stellen wij voor om uiterlijk in 2030 volledig inzicht te hebben in de toeleveringsketens van deze EUDR-producten en hoog-risico producten van SBTn. Na dit inzicht, en het begrijpen van de mogelijkheden voor cateraars, kunnen kwantitatieve doelen worden vastgesteld om de geïdentificeerde biodiversiteitsrisico's te verminderen tegen 2035 (zie Voetnoot 5 voor voorbeelden van doelstellingen die supermarkten hanteren). Veel mensenrechtenschendingen hangen samen met ontbossing en het ontheemd raken van lokale gemeenschappen. Door te sturen op ontbossingsvrije ketens worden deze risico's meegenomen via dezelfde doelstellingen.

Voedselverspilling (niet opgenomen in huidige doelstellingen): In de concept-routekaart is een afzonderlijk doel opgenomen voor voedselverspilling. Ons advies is om hiervoor geen apart doel te formuleren, om focus te behouden op de meest impactvolle thema's. Daarvoor zijn drie redenen. Ten eerste hebben cateraars al een directe financiële prikkel om voedselverspilling te beperken, omdat verspilling kostenverhogend werkt. Een mogelijke uitzondering vormt banqueting, hier betaalt de opdrachtgever voor het aanbod, ook al wordt het niet volledig genuttigd. Daarnaast is de milieu-impact van voedselverspilling binnen catering relatief beperkt ten opzichte van andere maatregelen, zoals productkeuze en de verhouding dierlijk-plantaardig. Tot slot krijgt voedselverspilling al veel aandacht, waardoor een apart doel het risico heeft andere, belangrijkere duurzaamheidsdoelen te verdringen. Wel adviseren wij om bij interventies in te zetten op kleinere portiegroottes, met name van dierlijke eiwitproducten, wanneer daar aantoonbaar verspilling plaatsvindt.

2.2 Bedrijfskleding

2.2.1 Scope

Binnen het RPDC worden de volgende subcategorieën genoemd:

- bedrijfskleding;
- persoonlijke beschermingsmiddelen.

De hoofdactiviteiten die onder deze subcategorieën vallen is het leveren en retourneren van kleding en beschermingsmiddelen. Aanvullend voor bedrijfskleding de mogelijkheid tot ruilen en chemisch reinigen van bedrijfskleding. Aanvullend voor beschermingsmiddelen het innemen en retourneren.

Het aandeel in het grondstoffenverbruik van deze categorie in het totaal grondstoffenverbruik van FMHaaglanden is laag. Tijdens het startoverleg bleek dat dit niet representatief is voor de andere CDV's waarbij bedrijfskleding een grotere categorie is qua grondstoffenverbruik. Dit komt ook overeen met het categorieplan waarin staat dat de CDV's Dienst Justiele Inrichtingen (DJI) het hoogste aantal dragers van bedrijfskleding binnen het Rijk hebben in 2021 (11.050 vs. 300 voor FMHaaglanden).

2.2.2 Huidige conceptdoelstellingen BZK

- In 2030 wordt minimaal 50% van de oude, overtollige/overtallige werkkleding gerecycled. Wij sluiten daarom voor 100% aan bij de door de categorie Bedrijfskleding ingerichte retourstroom.
- We werken toe naar een verlaging van 10% ingekochte kleding in 2030 per medewerker door bij inkoop en vervanging beter aan te sluiten bij de behoefte, in plaats van standaard-pakketten en vervangingstermijnen. Hiervoor herzien we de functieprofielen van onze organisatie(s) en stellen op basis daarvan de kledingpakketten samen met bijbehorende vervangingstermijnen voor de medewerker. Voor de sturing en inzicht maken we gebruik van een kledingmanagementsysteem.
- We werken toe naar standaardisatie van de kleding binnen onze rijksdiensten waarbij duurzaamheid de default is.
- We zetten in op reparatie van kapotte textielproducten en hergebruik binnen de rijksdiensten ten behoeve van een langere levensduur.
- We zetten in op het zoveel mogelijk vergroten van het aantal gerepareerde textielproducten en hergebruik binnen de rijksdiensten ten behoeve van een langere levensduur.
- We zetten in op volledig hergebruik van gerecyclede vezels uit rijkskleding in nieuwe rijkskleding of in andere producten zoals gerefurbishte meubels en wandpanelen die gebruikt worden binnen de rijksoverheid.

2.2.3 Materialiteitsscan

Uitgangspunten materialiteitsanalyse:

- Analyse van textiel in de brede zin, zoals gedefinieerd in de ESPR: “Elke ruwe, half-bewerkte, bewerkte, half-geproduceerde, geproduceerde, half-afgewerkte of afgewerkte stof of product dat volledig uit textielvezels bestaat, ongeacht het gebruikte meng- of assemblageproces, evenals elk product dat voor minstens 80% uit textielvezels (op gewichtsbasis) bestaat. Dit omvat kledingtextiel, interieur- en woningtextiel en technische textielproducten”.
- Ketenstappen op hoofdlijnen:
 - grondstoffenextractie:
 - vezelproductie.
 - productie tot textiel:
 - garen- en stofproductie en textielproductie.
 - gebruik;
 - einde levensduur.

Tabel 4 – Materialiteitsscan voor de productgroep ‘Bedrijfskleding’

	Duurzaamheids-thema	Toelichting
MILIEU	E1. Klimaat	Hoge energiebehoefte en CO ₂ -uitstoot tijdens de productiefase (~80% van de ketenemissies), vooral bij synthetische vezels. Overige emissies tijdens de gebruiksfase (wassen en drogen). (JRC, 2024).
	E2. Vervuiling	Gebruik van pesticiden en meststoffen bij grondstoffenwinning van natuurlijke vezels. Hoog en onjuiste toepassing van chemicaliën tijdens productie (bijvoorbeeld, verven en afwerking van textielproducten verantwoordelijk voor 20% van wereldwijde watervervuiling). (JRC, 2024; MVO Risico Checker, 2026). Vrijkomen microplastics tijdens productie en gebruiksfase (wassen).
	E3. Water en mariene hulpbronnen	Zeer hoog watergebruik tijdens grondstofwinning en gebruiksfase (JRC, 2024).
	E4. Biodiversiteit en ecosysteem	Landgebruik voor natuurlijke vezels tijdens de grondstoffenwinning, waarbij monocultuur en pesticidengebruik kunnen leiden tot aantasting van bodem en biodiversiteit (JRC, 2024).
	E5. Hulpbronnen en circulaire economie	Overproductie van kleding (4-9% van de kleding wordt weggegooid zonder ooit gedragen te zijn). Snijresten zijn verantwoordelijk voor 20% van het afval. Na gebruik wordt 87% van het textiel gestort of verbrand, terwijl minder dan 1% tot nieuwe kleding wordt gerecycled (JRC, 2024).

	Duurzaamheids-thema	Toelichting
SOCIAAL	S1. Eigen werknemers	Niet materieel.
	S2. Werknemers in de waardeketen	<i>Indirecte leveranciers</i> – in katoen-, textiel- en kledingketens komen gevallen van kinderarbeid en gedwongen arbeid voor (ILO). Daarnaast zijn er gezondheidsrisico's door gebrekkige veiligheidsmaatregelen in productie en verwerking. Kanttekening bij deze risico's: werk- en beschermkledij wordt voornamelijk in Europa ontwikkeld of geproduceerd, in tegenstelling tot modekledij voor de consumentenmarkt. De grondstoffen kunnen nog wel van buiten Europa komen (OVAM, 2020).
	S3. Getroffen gemeenschappen	Grote afhankelijkheid van import van gebruikte kleding in Afrikaanse economieën ondermijnt lokale textielproductie en vergroot afvalprobleem. (MVO Risico Checker, 2026). Lozing van vervuild afvalwater uit textielfabrieken leidt bij gemeenschappen tot gezondheidsrisico's en aantasting van veilig watergebruik. (MVO Risico Checker, 2026).
	S4. Eindgebruikers	Randvoorwaarde is dat kleding veilig en comfortabel moet zijn.

2.2.4 Beschikbare informatie

Voor dit onderzoek hebben we het categorieplan 'Bedrijfskleding' 2022-2024 en de RPDC en haar duurzaamheidsbijlage categorieplan geraadpleegd. Daarnaast hebben we informatie opgehaald tijdens een gesprek met de categoriemanager een productmanager. De beschikbare informatie is per thema samengevat in Tabel 5.

Tabel 5 – Beschikbare informatie voor de productgroep 'Bedrijfskleding'

Thema	Informatie over daadwerkelijke inkoop	Informatie over beleid/doelen
Aandeel in inkoop-volume	33% persoonlijke beschermingsmiddelen; 31% werk- en representatieve kleding, uniformen, schoeisel en accessoires; 11% sportkleding en schoeisel; 8% overig; 7% chemische reiniging; 5% medische kleding; 2% handdoeken; 2% verwerking retourgoederen; 1% laboratoriumkleding. Geen inzicht in typen garens en land van herkomst.	- Slimmer en doelmatiger inkopen door bundeling van specialistische kennis. - Besparingen door optimalisatie van retourstromen en hergebruik van kleding.
Circulariteit		100% herbestemming (hergebruik of recycling) vinden voor retourgenomen kleding; de verkoop van afgeschreven kleding en persoonsgebonden uitrusting als waardevolle grondstoffen via Domeinen

Thema	Informatie over daadwerkelijke inkoop	Informatie over beleid/doelen
		Roerende Zaken (DRZ) optimaliseren – zowel in aantallen als in kwaliteit. - Onderzoeken of leveranciers door hun geleverde kleding na einde levensduur retour kunnen krijgen, zodat de leverancier de afgeschreven kleding weer tot grondstof kan maken voor gerecyclede post-consumer content, dit in combinatie met de UPV. - Onderzoeken wat de kansen zijn van de voorgenomen UPV ten aanzien van het contract van de retouroom. - Aansturen op minder inkopen (refuse/reduce), gebruik van artikelen en assortimenten (rethink/reduce), levensduurverlenging, reparatie (repair) en recycling van materialen.
Social return		- Due diligence, naast de algemene verplichting, bij meerdere grote contracten de daadwerkelijke bijdrage concreter definiëren en monitoren. - Het toepassen van > 5% social return per aanbesteding voor producten en diensten.
Anders		Onderzoeken hoe concrete bijdragen en impact van duurzaamheidseisen gemeten kunnen worden.

2.2.5 Verdieping doelen en monitoring

Hierna geven we context rondom de doelen die we adviseren in de factsheet.

Kledingmanagementsysteem, monitoring en retoursysteem (Doel 1-2 en 4-5): Binnen het Rijk ontbreekt een integraal overzicht van voorraden, stromen, materiaalsamenstelling en recycleerbaarheid. Ook is niet elke rijksdienst aangesloten op een retoursysteem. Hierdoor is er geen optimale sturing op reductie, hergebruik en recycling. **Inzicht in instroom en retour** is randvoorwaardelijk om reductiedoelen te onderbouwen en om te bepalen welk deel van de ingekochte kleding beschikbaar komt voor hergebruik of recycling.

Assortiment aanbestedingen (Doel 3): Uit het gesprek met de categoriemanager blijkt dat er momenteel nog vaak wordt ingekocht vanuit het pakketaanbestedingen. Dit bemoeilijkt het om ketens te verduurzamen. Wanneer bijvoorbeeld lederen producten onderdeel zijn van een breder pakket, ontbreekt ruimte om voor die specifieke materiaalstroom verbeteringen door te voeren. Overgang naar assortimentsaanbestedingen maakt gerichte verduurzaming per productgroep mogelijk en vergroot de sturingsmogelijkheden op materiaalkeuze en standaardisatie. Op basis van beter inzicht kan vervolgens een **maximumaantal varianten** binnen een assortiment worden vastgesteld om complexiteit, overinkoop en retourstromen te beperken.

Design for circularity (Doel 6): Op Europees niveau worden via de Ecodesign Verordening (Ecodesign for Sustainable Products Regulation: ESPR) kaders voorgesteld voor het vaststellen van vereisten inzake ecologisch ontwerp voor productgroepen om hun circulariteit, energieprestaties en andere aspecten van ecologische duurzaamheid te verbeteren. Doel is om duurzaamheidseisen te stellen aan het ontwerp van bijna alle categorieën fysieke goederen. Textiel is aangewezen als prioritaire productgroep vanwege het hoge reductiepotentieel van milieu impact via ontwerpkeuzes. Op termijn is het de bedoeling dat het ook makkelijker wordt om hier informatie over op te vragen volgens **digitale productpaspoorten** die verplicht worden voor leveranciers. Ons advies is dus om hierbij aan te sluiten.

Schadelijk stoffen (Doel 7): Schadelijke stoffen vormen een belangrijke hotspot in de textielketen. Ze veroorzaken milieuschade en gezondheidsrisico's tijdens productie en belemmeren hoogwaardige recycling, doordat ze moeten worden verwijderd of recycling technisch complex maken. In Europa geproduceerde textielproducten zijn in principe vrij van de schadelijke stoffen zoals gedefinieerd in de REACH-beperkingenlijst⁷. Specifieke PFAS-verbindingen vallen onder de REACH-wetgeving, maar niet PFAS als gehele groep. Bij bepaalde kleding, met name persoonlijke beschermingsmiddelen, wordt PFAS toegepast om aan veiligheidsnormen te voldoen. Dit beperkt de recycleerbaarheid. Advies is om schadelijke stoffen uit te faseren en voor noodzakelijke toepassingen transitiepaden te formuleren richting veiligere en beter recyclebare alternatieven. De volgende ontwikkelingen kunnen hierbij als inspiratie dienen: [Een praktische gids circulair bedrijfstextiel door OVAM](#) en de Europese ontwikkelingen op [Safe and sustainable by design](#).

Recycelaat en duurzaam materiaal (Doel 8): Een aandeel van **15% post-consumer vezel-tot-vezel-recycelaat** is vastgesteld als beleidsdoel en technisch haalbaar bevonden in analyse van CE Delft (CE Delft, 2022). Hierbij belangrijk dat het sommige producten geschikter zijn dan andere (zoals denims, gebreide artikelen, handdoeken, meubelstoffen, gordijnstoffen en tapijt (CE Delft, 2022)). Voor de **definitie van 'duurzaam materiaal'** kan worden aangesloten bij het Beleidsprogramma circ. Tex. 25-30: (Voetnoot 26) "De definitie van duurzaam materiaal is onderhevig aan voortschrijdende inzichten, innovaties en

⁷ Substances restricted under REACH (Annex XVII/beperkingenlijst): Deze lijst bevat stoffen waarvoor specifieke beperkingen gelden in de EU onder REACH (bijvoorbeeld verbod op bepaalde toepassingen).

marktontwikkeling. Duurzame materialen hebben minder milieu-impact dan gangbare materialen en maken een circulaire economie mogelijk. Hierbij ligt de focus op gerecyclede, biogebaseerde en andere materialen met een lagere impact op het milieu. Indicatoren hiervoor zijn: klimaat, water, land, chemicaliën, microplasticvezels en circulariteit.” Concreet kunnen we bij ‘duurzaam materiaal’ denken aan biokatoen, linnen en hennepvezel⁸. Aanvullend is ons advies om sociale duurzaamheid ook mee te nemen in bovenstaande definitie, bijvoorbeeld door herkomst uit laag-risicolanden of toepassing van due diligence-vereisten in de keten.

Industrieel wassen (Doel 9): De textielreinigingsfase is een belangrijke hotspot in de textielketen. Er bestaan al afspraken met wasserijen over **energie-efficiëntie, water-gebruik en microplasticafvang**. Centraal reinigen heeft daarnaast aantoonbare duurzaamheidsvoordelen ten opzichte van thuis wassen. Daarom adviseren wij om dit verder op te schalen: de huidige capaciteit wordt beperkt benut. Verankering in doelstellingen voorkomt terugval. Voor **effectieve benutting** is het randvoorwaardelijk dat gebruikers voldoende kleding in roulatie hebben en dat logistiek en doorlooptijden zodanig zijn ingericht dat thuis wassen niet aantrekkelijker wordt.

⁸ Zie voor meer inspiratie over duurzaam materiaal het rapport: [Naar duurzame producten met de principes van circulariteit](#)

2.3 Groenvoorziening (binnen)

2.3.1 Scope

De volgende subcategorieën zijn onderdeel van deze categorie:

- boeketten (snijbloemen en kunstbloemen);
- binnengroen (potplanten en -boompjes).

Het gaat in alle gevallen om de groenvoorziening binnen, in de gebouwen.

Deze categorie heeft geen categorieplan, is niet ondergebracht in een ander categorieplan, en heeft geen categoriemanager. Besluitvorming rond duurzaamheid vindt deels plaats door individuele productmanagers werkzaam bij de CDV's, en deels door de productmanagers gezamenlijk in de 'kennisgroep groenvoorziening'.

Binnen de Rijksoverheid worden **boeketten** gekocht voor startende en vertrekkende werknemers, in het kader van jubilea en ziekte en als wekelijkse verse boeketten op balies en bepaalde afdelingen van ministeries (bij ministers bijvoorbeeld). **Potplanten** worden geplaatst en onderhouden op basis van richtlijnen in 'groenplannen' van de CDV's, die we niet hebben kunnen inzien. Jaarlijks betreft dit in het seizoen ook kerstbomen, al neemt het gebruik hiervan af.

Een grove indicatie van de hoeveelheden ingekochte boeketten en binnengroen door FMH in 2024 is (op basis van een gesprek met de productmanager):

- Er worden 15.000 boeketten in totaal geleverd. Ongeveer 30% hiervan zijn abonnementen voor wekelijks verse boeketten, de rest wordt door en voor personeel besteld voor bijzondere gelegenheden. NB: Dit is fors minder dan de 27.000 boeketten besteld in 2023.
- De potplantenvoorraad bestaat uit 10.000 stuks in totaal. Planten gaan gemiddeld 5 à 6 jaar mee, dus gaan we ervan uit dat er jaarlijks 1.500-2.000 potplanten worden ingekocht. Het formaat 'medium' potplanten worden het meest ingekocht.
- Onderhoudskosten voor potplanten bedragen € 300.000 per jaar. Dit wordt steeds vaker geïntegreerd met onderhoud van meubilair.
- Er wordt jaarlijks € 50.000-60.000 besteed aan kerstversiering.

FMH is begonnen met het afschalen van boeketten (in overleg met leidinggevenden bij ministeries) en vervangen van boeketten door kunstboeketten. Dit zal een belangrijke reden zijn dat er in 2024 beduidend minder boeketten zijn ingekocht ten opzichte van 2023.

De productmanagers zijn nu bezig gezamenlijke aanbestedingen af te ronden voor inkoop van boeketten en geschenken. Hierbij worden duurzame alternatieven voor boeketten ook meegenomen (waaronder fruitmanden, bloemenzaadjes en slabbetjes). De CDV's denken echter verschillend over wat duurzame alternatieven zijn.

Het aandeel grondstoffenverbruik van deze categorie ten opzichte van het totaal grondstoffenverbruik van FMHaaglanden is circa 5% (45 ton/jaar). Het is daarmee één van de grotere categorieën qua grondstoffenverbruik. De aandelen boeketten en binnengroen lijken hierin beiden belangrijk. Volgens de analyse wordt de grootste klimaatimpact door snijbloemen veroorzaakt, en bedraagt de bijdrage van de gehele categorie aan de klimaatimpact van FMH 10%.

2.3.2 Huidige conceptdoelstellingen BZK

In de RPDC zijn algemene richtlijnen, kwaliteitseisen en duurzaamheidsdoelstellingen opgenomen. Voor binnengroen zijn geen eisen en doelen gesteld. Van boeketten wordt verwacht dat ze zeven dagen fris ogen en dat er 'meer aanbod' is van duurzame boeketten (een 'duurzaam boeket' betekent in dit geval dat de inhoud > 80% gecertificeerd is met een keurmerk) in alle prijsklassen. Dit zijn geen objectief meetbare duurzaamheidsdoelen, en niet alle keurmerken zijn van het gewenste niveau.

In de huidige conceptroutekaart BZK (versie 14 januari 2025) zijn de volgende doelen opgenomen:

- We werken toe naar 50% vermindering van boeketten in 2028 en 75% vermindering in 2030 in nauwe samenspraak met bestellers bij de departementen.
- In 2028 worden voldoende goede duurzame alternatieven voor boeketten ter beschikking gesteld.
- Naar 2028 bouwen we het aanbod van kerstbomen en kerstversiering binnen rijksgebouwen zoveel mogelijk af. Daarbij zetten we in op wijziging van de RPDC van een basisdienst naar een plusdienst.
- In 2028 worden voor bemesting van beplanting alleen milieuvriendelijke middelen gebruikt.
- In 2028 worden af te voeren beplanting en plantenbakken hergebruikt of zoveel mogelijk circulair ingezet.

2.3.3 Materialiteitsscan

Tabel 6 – Materialiteitsscan voor de productgroep ‘Groenvoorziening’

	Duurzaamheidsthema	Toelichting
MILIEU	E1. Klimaat	Om jaar rond beschikbaar te zijn, worden snijbloemen veelal of geteeld in verwarmde kassen, of per vliegtuig naar Nederland getransporteerd vanuit teeltgebieden in Afrika of Zuid-Amerika (Broekema et al., 2024).
	E2. Vervuiling	De sierteeltsector kent een relatief hoog pesticiden gebruik. Bij teelt buiten Europa worden pesticiden gebruikt die in Europa verboden zijn. (MVO Risico Checker, 2026) Impacts van hoog pesticiden gebruik zijn onder andere bijensterfte, risico's bij kwetsbare doelgroepen (zoals zwangere vrouwen) en afname bodemleven.
	E3. Water en mariene hulpbronnen	Niet materieel.
	E4. Biodiversiteit en ecosysteem	Zie opmerking over pesticiden bij E2. Agrarische sectoren zijn daarnaast via hun landgebruik een van de belangrijkste veroorzakers van biodiversiteitsverlies. (MVO Risico Checker, 2026)
	E5. Hulpbronnen en circulaire economie	Met name veen gebruikt voor substraten (potgrond) en de fossiele brandstoffen gebruikt voor verwarmde kassen en kunstmestproductie leggen een beslag op hulpbronnen en zijn niet circulair (Broekema et al., 2024).
SOCIAAL	S1. Eigen werknemers	Niet materieel.
	S2. Werknemers in de waardeketen	<i>Indirect (Nederland):</i> De land- en tuinbouw in Nederland zijn hoog risicosectoren voor arbeidsuitbuiting. Ondanks inspanningen van de sector en overheid blijven werknemers kwetsbaar (Dutch Knowledge Centre on Discrimination, 2014; Kerti, 2025; OSEPI & ISS, 2020). De overheid komt vooralsnog met wisselend beleid, dat zowel risico's verlaagt als verhoogt. <i>Indirect (buiten Nederland):</i> Risico op kinderarbeid, lage lonen, slechte arbeidsomstandigheden en pesticidenblootstelling, vooral in ketens zoals koffie, soja en palmolie⁹. Landarbeiders lopen verhoogde risico's op hittestress en chemische blootstelling (Organization, 2025). Buiten Europa kunnen werknemers blootgesteld worden aan in Europa verboden pesticiden. Binnen Nederland kan dat incidenteel ook het geval zijn (CORE & Human Rights@Work, 2025; MVO Risico Checker, 2026; NVWA-IOD, 2021).
	S3. Getroffen gemeenschappen	Omwonenden van sierteeltgebieden in Nederland maken zich steeds meer zorgen om de effecten van pesticiden gebruik in hun omgeving (maatschappelijk debat). Teelt buiten Europa vindt soms plaats op goede landbouwgrond waar de lokale bevolking geen voedsel op kan verbouwen.
	S4. Eindgebruikers	Via boeketten kunnen eindgebruikers blootgesteld worden aan in Europa verboden pesticiden (Avans Hogeschool, 2025).

⁹ [Subnationale en sectorspecifieke duurzaamheidsrisicoscores | WUR](#)

2.3.4 Beschikbare informatie

Voor dit onderzoek hebben we het RPDC en haar duurzaamheidsbijlage categorieplan geraadpleegd. Daarnaast hebben we informatie opgehaald tijdens een gesprek met een productmanager bij FMH. De beschikbare informatie is per thema samengevat in Tabel 7.

Tabel 7 – Beschikbare informatie voor de productgroep ‘Groenvoorziening’

Thema	Informatie over daadwerkelijke inkoop	Informatie over beleid/doelen
Minder inkopen	Er werden bij FMH in 2024 ca. 40% minder boeketten ingekocht dan in 2023. Die zijn deels vervangen door kunstboeketten, die om het kwartaal worden gewisseld (maar niet weggegooid).	Per 1 juni 2026 alle bloemenabbonnementen FMH vervangen door kunstbloemen.
Duurzame alternatieven	In plaats van boeketten kunnen ook fruitmanden of andere geschenken worden aangeschaft. FMH heeft als andere geschenken alleen plantgerelateerde geschenken zoals zadenmixen en potplantjes. Andere CDV's hanteren een ruimere definitie.	
Keurmerken	De CDV's kopen in met keurmerk 'Barometer Duurzame Bloemist'.	

2.3.5 Verdieping doelen en monitoring

Reductie (Doel 1): Groenvoorziening (binnen) is deels een categorie met luxe- of niet-noodzakelijke producten, zoals boeketten, kerstversiering en potplanten. Dit biedt **kansen voor flinke reductie** van inkoop. Informatie over hoeveelheden hebben we slechts beperkt doorgekregen. Een belangrijke reden daarvoor is dat er **geen categorieplan en -manager is**. Het zou verstandig zijn om een categoriemanager aan te stellen, of te zorgen dat deze productgroep wordt ondergebracht bij een bestaande categorie (bijvoorbeeld Werkplekomgeving). Vanwege gebrek aan informatie is het voor ons **niet mogelijk geweest om kwantitatieve reductiedoelen te stellen**. Wel hebben we een aantal **leidende principes** kunnen identificeren voor reductie:

- Het is meer geaccepteerd om **incidentele boeketten** af te bouwen voor in- en uitdiensttreding, dan voor (t)rouwen. We stellen voor om de overige redenen voor boeketten in kaart te brengen en bij zoveel mogelijk aanleidingen om boeketten te geven een duurzamere vervanging te zoeken.
- Er worden door FMH al veel **boekettenabbonnementen** afgebouwd of vervangen door kunstbloemenabbonnementen.
- Uit een pilot blijkt dat lang niet door iedereen sterk aan **kerstversiering** wordt gehecht. De gebouwbezetting rond de kerstdagen is in veel gevallen ook zeer laag. Dit kan dus sterk worden afgebouwd, maar vraagt om maatwerk.
- Binnen de categorie **Potplanten** ligt met name potentieel voor het oplappen en herinzetten van planten.

Waar boeketten wegvallen is de behoefte om een **(duurzaam) alternatief** te verschaffen. Van persoonlijke kaart, tot donatie aan een goed doel, tot zadenmix of biologisch boeket, er is veel mogelijk om dit duurzaam in te vullen. Momenteel verschilt het sterk per CDV hoe met duurzame alternatieven om wordt gegaan. We stellen voor **een duidelijke definitie voor 'duurzaam alternatief'** op te (laten) stellen.¹⁰ Dit kan ook doorgetrokken worden naar kunstbloemen. Momenteel worden kunstboeketten elk kwartaal vervangen, wat wil zeggen: gaan de boeketten naar een andere plek of naar de opslag. Het is belangrijk goed na te denken **onder welke voorwaarden deze kunstboeketten daadwerkelijk duurzamer zijn** dan conventionele boeketten (bijv. materialen, levensduur). Een levenscyclusanalyse (LCA) kan dit inzicht verschaffen.

Keurmerken en certificering (Doel 2): We stellen ook voor om **onafhankelijk experts te betrekken bij het volgende traject vanaf marktconsultatie tot aan eisen aan aanbestedingen**, vanwege de hoeveelheid keurmerken en claims.

De volgende keurmerken kunnen momenteel worden gehanteerd:

- 'Zonder chemische pesticiden geteeld en behandeld' is momenteel te bereiken via de keurmerken Biologisch, EKO, Demeter en MPS GreenerGrown.
- 'Goede arbeidsomstandigheden' kan worden aangetoond via Fairtrade of Rainforest Alliance (indien van buiten Nederland), of stichting normering arbeid (SNA) (indien binnen Nederland met uitzendkrachten wordt gewerkt) en stichting normering flexwonen (SNF).

Deze **keurmerkenlijst** dient periodiek te worden geüpdatet, met een check op kwaliteit en of er certificeringen bij of af moeten.¹¹

Aanvullende inkoop-eisen (Doel 3): Keurmerken en certificering dekken veel, maar niet alle belangrijke duurzaamheidsaspecten af. We raden daarom aan om te **definiëren wat een duurzaam boeket is**, en dit te koppelen aan aanvullende duurzaamheidseisen.

Wij stellen voor om in ieder geval de volgende uitgangspunten te hanteren:

- vrij van chemische pesticiden (gecertificeerd, zie hierboven);
- goede arbeidsomstandigheden (gecertificeerd, zie hierboven);
- niet per vliegtuig vervoerd of in de met aardgas verwarmde kas geteeld;¹²
- 100% hernieuwbare potgrond (zie volgende alinea);
- 100% biologische onderhoudsmiddelen (zie volgende alinea).

¹⁰ Neem bijvoorbeeld als uitgangspunt dat de impact op geen enkele indicator hoger mag zijn dan een boeket, en op de meeste indicatoren fors lager (bijvoorbeeld 50% lagere LCA-single score). Dit is erg vanuit de milieukundige duurzaamheidsbril beredeneerd. Een definitie die ook meer rekening houdt met sociale duurzaamheid vraagt om een andere benadering.

¹¹ Zie [Bloemen | Keurmerkenwijzer Milieu Centraal](#) voor een recent (maar niet compleet dekkend voor alle ESRS-thema's) overzicht.

¹² Beide factoren zorgen voor een hoge klimaatimpact, terwijl voor beide duurzame alternatieven zijn, namelijk met geothermie of andere duurzame bron verwarmde kas, en per schip vervoerde bloemen.

Potgrond heeft een zeer hoge milieu-impact, doordat hier veen (turfs) wordt gebruikt, wat een fossiele grondstof is, omdat het zeer lang nodig heeft om te vormen (CE Delft, 2021; EPAGMA, 2012). **100% hernieuwbare (veenvrije) potgrond** is echter binnen handbereik en achten we in 2030 goed haalbaar. Er is al enkele jaren een convenant 'Milieu-impact potgrond en substraten' op dit vlak.¹³ Het Rijk kan **launching customer voor een kansrijke innovaties** geïdentificeerd in het kader van convenant (Blok et al., 2024). Voorbeelden van innovaties zijn acrotelm, verbeterde houtvezel, biochar, landbouwvezels, of halffabricaten met compost. Onderhoudsmiddelen voor de potplanten kunnen in principe per direct 100% biologisch worden.

Launching customer (Doel 4): De overheid kan als **launching customer een sterke impuls aan duurzame snijbloementeleit** geven (een belangrijke sector voor de Nederlandse economie en een actueel maatschappelijk probleem). De biologische sector groeit, maar heeft nog steeds een klein marktaandeel en ze hebben circa 10% meerprijs.¹⁴

Kwantitatieve milieuvoetafdrukken meewegen in aanbestedingen (Doel 5) achten we moeilijk (betrouwbaar) haalbaar in de praktijk voor 2030, daarom baseren we die doelen op hoogwaardige keurmerken en certificeringen. Recente ontwikkelingen rondom PEFCR-aligned tools, aangejaagd door het Floriculture Sustainability Initiative (FSI) lijken echter wel te leiden naar een groene markt voor deze sector.¹⁵ Voor **2035 stellen we daarom voor kwantitatieve footprints mee te wegen in aanbestedingen, in aanvulling op de bestaande (randvoorwaardelijke) criteria** ten aanzien van chemische pesticiden, goede arbeidsomstandigheden, luchttransport en met aardgas verwarmde kassen. Daarbij kan een jaarlijkse daling van single score footprint van 10% tot doel worden gesteld. Dan is de koers goed wat betreft klimaatdoelen van Parijs naar 2050.¹⁶

Reststoffenverwerking en hergebruik (interventies) kan optimaal worden ingezet door de mono-stroom GFT naar compostering te laten gaan (want hoogwaardig materiaalbehoud) (CE Delft, 2021), plantenbakken her te gebruiken, mee te geven aan personeel, of anders te recycleren, planten op te lappen in een nursery¹⁷ of aan medewerkers mee te geven voor thuis.

Tot slot: LVVN onderzoekt of de **MVI Criteriatool** kan worden uitgebreid met de **product-groep Boeketten**. Het is aan te bevelen om een koppeling te leggen tussen dat initiatief en de doelen in de routekaart om **aanvullende doelen** te stellen of **onze doelen ambitieuzer te maken**¹⁸.

¹³ Zie convenantpotgrond.nl | Duurzame transitie in potgrond en substraten

¹⁴ Zie [Biologische sierteelt is in Nederland sterker ontwikkeld dan in Vlaanderen](#)

¹⁵ Zie [FSI Basket of FloriPEFCR tools – FSI 2030](#).

¹⁶ Jaarlijks 10% reductie betekent in 15 jaar (2035-2050) 79% reductie. Het Science Based Targets Initiative heeft voor 2050 een doel van -72% voor landgebruiksintensieve sectoren. [Forests, Land and Agriculture - Science Based Targets Initiative](#) Deze zijn niet op 100% gesteld omdat deze sectoren altijd met broeikasgasemissies van bijvoorbeeld meststoffen blijven zitten.

¹⁷ Interessant idee van de verantwoordelijk productmanager van FMH.

¹⁸ Niet minder ambitieus.

2.4 Reststoffenverwerking

2.4.1 Scope

Reststoffenverwerking in deze analyse gaat over **alle stromen** die op de kantoorafdelingen vrijkomen bij dagelijks functioneren. De volgende subcategorieën worden genoemd in de RPDC:

- Reguliere reststoffen: Glas, groente-, fruit- en tuinafval, papier, karton, klein gevaarlijk afval, plastic, koffiebekers, reststoffen uit restauratieve voorzieningen, informatiedragers, cartridges/toners en restafval.
- Specifieke reststoffen uit het primair proces: Alle afvalstromen die voortkomen uit een primair proces en niet tot de reguliere afvalstromen behoren. Bijvoorbeeld medisch afval en laboratoriumafval.

Een groot deel van deze stromen valt onder beheer van de categorie Consumptieve Dienstverlening.¹⁹ Een belangrijke uitzondering is papier en karton, dat onder de categorie Logistiek valt.

De conceptroutekaart (versie 14 januari 2026) beschrijft: *“In 2024 is binnen de Rijks-overheid ruim 28.000 ton aan bedrijfsafval afgevoerd vanuit kantoorlocaties. De afgelopen jaren zijn veel van onze rijksafvalstromen succesvol omgezet naar schone grondstofstromen. De grootste en meest **problematische reststroom** die nog overblijft (17.500 ton in 2024), is het **restafval vanuit onze kantoren** en andere locaties zoals gevangenissen en defensielocaties. Dit afval bestaat voor ruim 90% uit gft, plastic en tissues, die in principe geschikt zijn als grondstofstromen. Op dit moment zijn deze stromen vaak te verontreinigd en moeten ze alsnog worden verbrand tegen hoge kosten en met forse uitstoot van CO₂ tot gevolg.*

*Bedrijven zijn verplicht om hun kantoorafval zoveel mogelijk te scheiden aan de bron, met het doel om afvalstromen te hergebruiken en te recyclen. Dit is geregeld in het Landelijk Afvalbeheerplan (straks Circulair Materialenplan (CMP)). Voor overheden geldt dit niet als harde eis, maar het is moeilijk uitlegbaar om dit doel niet te volgen. Het rijksdoel is al jaren maximaal 35% restafval, maar het gemiddelde ligt nu op 63%, met uitschieters naar 90%. Het **probleem** is niet de beschikbaarheid of de goede markering van afvalbakken (al kan dat wel uitmaken), maar vooral de **kennis en motivatie van gebruikers**.”*

¹⁹ Reststoffenverwerking valt pas sinds kort onder de categorie Consumptieve Dienstverlening. Het [categorieplan Afvalzorg en Grondstoffenmanagement](#) behandelt de meeste reststoffen vanuit het Rijk, voor alle departementen, en daarnaast voor de gemeente Amsterdam, de Sociale Verzekeringsbank en de Dienst Koninklijk huis. Afval dat een specifiek verwerkingsproces nodig heeft en maar één aanbieder/ontdoener kent, wordt niet door de categorie beheerd. Daarnaast valt een onbekend deel er niet onder, omdat contracten (nog) elders lopen.

Een aantal afvalstromen krijgt speciale aandacht in het CMP. Voor het Rijk belangrijke hiervan zijn:

- elektronische apparatuur;
- kunststoffen;
- papier en karton;
- tapijt;
- textiel;
- verpakkingen;
- zorgafval.

We richten ons in dit onderzoek op restafval, PMD, GFT, tissues en papier en karton. Dit is het standaard 'kantoorafval' dat op afdelingen vrijkomt. Daarmee plaatsen we andere stromen buiten scope, en zullen de bevindingen niet 1-op-1 over te nemen zijn voor bijvoorbeeld defensie en de penitentiaire inrichtingen, die wel een groot deel van het rijksafval produceren (Defensie 57%, DJI 22%). Dit is in overleg met de stuurgroep besloten.

2.4.2 Huidige conceptdoelstellingen BZK

Uit de conceptroutekaart (versie 14 januari 2026): "Het afgesproken doel is dat maximaal 35% van het kantoorafval uit restafval bestaat (uitgezonderd papier en karton). Er loopt een proces binnen de categorie om te komen tot een nieuw doel gebaseerd op de impact op mens en milieu. Welk doel ook wordt gekozen, het is belangrijk om richting medewerkers in te zetten op een positieve, circulaire boodschap met veel aandacht voor het vergroten van schone grondstoffen: gft, plastic en tissues. Die stroom is nu slechts 37% van het totaal.

Een doel voor meer schone grondstoffen en minder restafval vraagt om samenwerking tussen de CDV's en de departementen. Om tot die samenwerking te komen stellen de CDV's ook eigen kwalitatieve doelen.

Daarnaast moet met andere categorieën worden gekeken naar de mogelijkheden van afvalpreventie door circulair herontwerp van de in het pand aangeboden producten en verpakkingen."

De doelen van BZK:

- In 2027 maken van vervolgspraken met de departementen over kantoorafval.
- In 2027 opstellen van een gezamenlijke, positieve boodschap en een rijksbrede campagne gericht op gebruikers in samenwerking met departementen.
- In 2028 bestaat minimaal gemiddeld 40% van het kantoorafval uit schone grondstofstromen. Dit groeit naar 50% in 2030 en 75% in 2035.

Uit de duurzaamheidsbijlage RPDC:

- Klimaatneutraal:
 - Afvalzorg en Grondstoffenmanagement van de CDV's richt zich in 2024-2025 op het 'kunnen rapporteren' van de footprint per locatie en organisatie. Dit rapporteren is gericht op de gehele afvalketen met als norm < 35% restafval per locatie.
- Circulariteit:
 - De gescheiden afvalstromen worden met de minste milieu-impact verwerkt tot herbruikbare grondstoffen (recycling), energie of warmte.
- Arbeidsparticipatie:
 - De leveranciers zijn verplicht invulling te geven aan social return. Minimaal 5% van de opdrachtwaarde wordt ingezet voor SROI.
- Internationale ketenverantwoordelijkheid:
 - Alle leveranciers moeten een due diligence onderzoek uitvoeren.

2.4.3 Materialiteitsscan

Voor de materialiteitsscan hebben we in de literatuur gezocht naar risico's voor alle subcategorieën afval genoemd in de RPDC. Hieruit is een aantal stromen naar boven gekomen als meest belangrijk. Redenen zijn: omdat zij groot zijn qua volume, hoge risico's of impacts bij verwerking meebrengen, of een combinatie daarvan.²⁰ De prioritaire afvalstromen zijn voorgelegd aan BZK en de CDV's en uiteindelijk is de volgende selectie gemaakt omdat deze het meeste handelingsperspectief hebben.²¹

- Restafval. De 'meest problematische afvalstroom' (zoals benoemd in concept-routekaart BZK). Met als hoofdelementen GFT, kunststoffen en tissues. Dat gaat momenteel naar verbranding met energierugwinning.
- PMD.
- GFT.
- Tissues.

Tabel 8 – Materialiteitsscan voor de productgroep 'Reststoffenverwerking'

	Duurzaamheidsthema	Toelichting
MILIEU	E1. Klimaat	Bij verbranding van restafval komen er relatief veel broeikasgassen vrij (CE Delft, lopend-b) ook als je meerekent dat er energie wordt geproduceerd. Afvalstromen recyclen scoort veel beter op klimaat.
	E2. Vervuiling	Naast klimaat zijn met name toxische emissies (via bodemassen) en vermistende emissies (via NO _x) milieukundige hotspots van afvalverbranding (CE Delft, lopend-b). Verschillende afvalketens (met name relevant hier

²⁰ Restafval, kunststoffen, bouw en sloofafval inclusief hout, elektronisch afval inclusief koelkasten en zonnepanelen, glas, GFT, papier en karton, KCA, cartridges en toners.

²¹ Papier en karton werd ook benoemd, maar die valt onder de categorie Logistiek en hier hebben we weinig informatie over kunnen vinden. Deze plaatsen we hier dan ook buiten scope.

	Duurzaamheidsthema	Toelichting
		elektronica en verpakkingen, bouw- en sloopafval) zijn gevoelig voor fraude en daarmee een risico op inadequate verwerking met vervuiling tot gevolg (NVWA-IOD, 2021).
	E3. Water en mariene hulpbronnen	Niet materieel.
	E4. Biodiversiteit en ecosysteem	Naast klimaat zijn met name toxische emissies (via bodem- en vliegassen) en vermistende emissies (via NO _x) milieukundige hotspots van afvalverbranding (CE Delft, lopend-b). Verschillende afvalketens (met name relevant hier elektronica en verpakkingen, bouw- en sloopafval) zijn gevoelig voor fraude en daarmee een risico op inadequate verwerking met vervuiling tot gevolg (NVWA-IOD, 2021).
	E5. Hulpbronnen en circulaire economie	Door verbranding gaan potentieel waardevolle grondstoffen verloren, waaronder relatief veel kunststoffen (CE Delft, lopend-b).
SOCIAAL	S1. Eigen werknemers	Niet materieel.
	S2. Werknemers in de waardeketen	Verschillende afvalketens (met name relevant hier elektronica en verpakkingen, bouw- en sloopafval) zijn gevoelig voor fraude en daarmee inadequate verwerking met vervuiling tot gevolg (NVWA-IOD, 2021).
	S3. Getroffen gemeenschappen	Indien afval naar buiten Europa wordt geëxporteerd is het een risico dat gevaarlijke stoffen worden verwerkt zonder adequate bescherming van mensen of milieubeheer. (MVO Risico Checker, 2026). Verschillende afvalketens (met name relevant hier elektronica en verpakkingen, bouw- en sloopafval) zijn gevoelig voor fraude en daarmee risico op inadequate verwerking met vervuiling tot gevolg (NVWA-IOD, 2021).
	S4. Eindgebruikers	De belangrijkste reden dat de huidige doelen niet worden gehaald is 'de kennis en motivatie van gebruikers' (conceptroutekaart). Dit is geen impact op de gebruikers zelf, maar vanwege de belangrijke rol voorlopig als materieel gemarkeerd.

2.4.4 Beschikbare informatie

Voor dit onderzoek hebben we het categorieplan Consumptieve dienstverlening 2025 (Bijlage 1: Afvalzorg en Grondstoffenmanagement), het categorieplan Logistiek (voor informatie over papier en karton) en de RPDC en haar duurzaamheidsbijlage geraadpleegd. Daarnaast hebben we informatie opgehaald tijdens een gesprek de categoriemanager Afvalzorg en Grondstoffenmanagement en een productmanager bij FMH. De beschikbare informatie is per thema samengevat in Tabel 9.

Tabel 9 – Beschikbare informatie voor de productgroep ‘Reststoffenverwerking’

Thema	Informatie over daadwerkelijke inkoop ^a	Informatie over beleid/doelen
Afval voorkomen	- In 2024 Rijksoverheid 26,23 kton bedrijfsafval afgevoerd. Defensie 57%, DJI 22%, Belastingdienst 5%, DRZ 4%, FMH 3%. - Wanneer de penitentiaire inrichtingen uit de statistieken van DJI worden gehaald, blijft nog een aandeel van 7% in het restafval over. - Defensie is momenteel nog niet volledig aangesloten bij de overlegstructuren rond restafval waardoor hier minder inzicht en grip is op verbetering. - Restafval (16.766 ton), PMD (436 ton), GFT (1.219 ton), tissues (36 ton), papier (3.125 ton), en karton (1.875 ton).	Categorie heeft zich als doel gesteld om afval te voorkomen en neemt daarom diverse initiatieven om behoeftes duurzaam en circulair in te kopen.
Scheiding	In 2024 was 63% van totale hoeveelheid afval (excl. papier en karton) restafval. Door de jaren heen is er een toenemende trend. “De argumentatie is dat men dit moeilijk kan doorvoeren en cultuurverandering een lastig fenomeen is.” Alleen Min. Fin DRZ haalt de doelstelling, maar sommige departementen zitten op 90%.	- Max. 35% van totale hoeveelheid afval (excl. papier en karton) mag restafval zijn. - Bij inadequate scheiding, zorgt categorie voor nascheiding en verhaalt kosten op departement. Indirect wordt hierdoor mogelijk innovatie gestimuleerd bij nascheiders en verwerkers.
Milieu-impact	In 2024 13,8 kton CO₂-eq. Dit is -59% ten opzichte van 2023 met name door betere nascheiding restafval waarbij GFT en PMD eruit is gehaald (data uit categorieplan).	- Tool wordt ook gebruikt om gegunde partij tijdens de contractduur te monitoren. - Emissievrije logistiek is contractvoorwaarde per 2025. - Milieurapportages worden gepubliceerd. - Milieu-impact op ‘mens’ en ‘milieu’ weegt 70% mee in aanbesteding (30% prijs).^a

Thema	Informatie over daadwerkelijke inkoop ^a	Informatie over beleid/doelen
Circulaire economie en grondstoffen-verbruik	- In 2024 is in totaal 43% gerecycled en 57% verbrand met energierugwinning. - Restafval (27% recycling), PMD (99% recycling), GFT (95% recycling), tissues (65% recycling), papier wordt P4 versnipperd en gerecycled. Karton ook gerecycled. - Papier mogelijk deels in gesloten loop met papierfabriek en Rijksoverheid (categorieplan logistiek) (nu onderzoeksfase). - Alle reststoffenverwerking vindt in Europa plaats.	- Alle monostromen worden omgezet naar grondstoffen die uiteindelijk weer worden toepast in nieuwe producten. - Verdere kunststoffenambities on hold door mislukken plastictop VN.
MKB-stimulering en innovatie	Er is 100 €k innovatiebudget per jaar beschikbaar voor reststroomverwerking. Criteria voor toekenning zijn: moet restafvalstroom van Rijk betreffen, innovatie moet binnen drie jaar marktrijp zijn, en moet aantoonbaar lagere milieulast geven dan de standaard.	- Proactief de marktpartijen benaderen en eventueel begeleiden. - Brancheorganisaties informeren. - Marktconsultaties organiseren om samen met de branche nieuwe aanbestedingen te introduceren. - Orders segmenteren om meer MKB'ers de kans te geven om in te schrijven. - Innovatie uitvragen voor logistiek en textiel.
ISV en SROI	Alle afvalverwerking vindt plaats binnen Europa.	- Alle verwerking binnen EU via eigen contract voor transparantie. - Minimaal 5% van contractwaarde SROI. - Bedrijven zijn B Corp, Social Enterprise, ISO 14001 en/of Ecovadis gecertificeerd. - Werkervaringsplaatsen.
Voorbeeldrol	De rapportages gaan alleen intern naar EZ en IenW. BZK hoefde ze niet meer te hebben.	- Verwerking via hoogst mogelijke nuttige toepassing. - Inzicht in (on)mogelijkheden van recycling. - Ketenmonitoring en rapportage over afwijkingen. - Oplevering milieuraapportages, vanaf 2026, aan EZK en IenW (circulariteit).

^a Mogelijk gaat dit om de ReCiPe Endpoint-categorieën Human Health en Ecosystems.

2.4.5 Verdieping doelen en monitoring

Doelen op scheiding, recycling en afvalvermindering (Doel 1 en 2): De voortgang in **scheidingspercentages is al jaren slecht, of zelfs negatief** (er wordt geleidelijk slechter gescheiden), bij het Rijk gemiddeld. Wel zit er **grote variatie tussen de departementen** wat betreft scheiding. Sommigen doen het heel goed, ook ten opzichte van landelijke gemiddelden.

In 2024 was de hoeveelheid restafval in het totale afval (excl. papier en karton) 63%, terwijl het doel al jaren op 35% staat. Het wordt voornamelijk toegewezen aan dat gedragsverandering moeilijk is (wat overal zo is) en dat er geen strategische dekking vanuit besturen is (wat het Rijk zou kunnen organiseren). Als gevolg hiervan is **restafval** de grootste en meest problematische stroom. **Papier en karton valt onder het categorie-management van Logistieke diensten (zie Paragraaf 0).**

Terwijl het Rijk de door henzelf gestelde doelen al jaren niet haalt, worden verwachtingen van scheidingspercentages bij consumenten opgehoogd, en gaat het bij andere overheidslagen en bij veel bedrijven beter, terwijl de context vergelijkbaar is.²² **Het Rijk heeft hier niet bepaald een voorbeeldrol en kan eigenlijk niet verklaren waarom zij zo slecht presteren ten opzichte van vergelijkbare organisaties.**

De categoriemanager geeft aan dat het een bewuste keuze is geweest de huidige (duidelijk te ambitieuze) doelen te laten staan, ondanks dat ze niet gehaald worden. Het risico is dat mensen ontmoedigd worden om hun best te doen bij onrealistische doelen. Maar het voordeel is dat er een sterke boodschap vanuit gaat: Het is onacceptabel dat doelen niet worden gehaald, en het niet halen is geen reden om doelen af te zwakken. In lijn met die redenering stellen we voor ambitieuze doelstellingen te blijven hanteren, en deze aan te laten sluiten bij nationale beleidskaders zoals het **nationaal plan circulaire economie (NPCE)**. Doelen hierin zijn:

- In 2030 wordt minimaal 80% van de reststoffen gerecycled, waarvan minimaal 11% op een hoogwaardige manier.
- In 2035 wordt minimaal 82% van de reststoffen gerecycled, waarvan minimaal 15% op een hoogwaardige manier.

Dit vraagt wel nog om **een vertaalslag om ze operationeel te maken voor de departementen**. Bijvoorbeeld een vertaling naar de huidige sturingsindicator ‘% restafval van het totaal (exclusief papier en karton)’. We sluiten echter bewust aan bij de doelen uit het NPCE omdat:

- Dit vergelijkbaarheid en benchmarking met nationale doelen en monitoring vergroot.

²² Consumenten scheiden gemiddeld 60% en in een kwart van de gemeenten is dit zelfs al 75%. [Huishoudelijk afval scheiden en recycleren | Afval | Rijksoverheid.nl](#) Sommige provinciebesturen en bedrijven zitten al op zeer hoge scheiding.

- De scope hiermee beter aansluit bij waar het echt om draait: grondstoffen-efficiëntie. Dat kan ook via nascheiding bereikt worden en het percentage restafval binnen het Rijk is dus geen doel op zich.

Aanvullend adviseren we, in lijn met het NPCE, doelen te stellen op **vermindering van de totale hoeveelheid afval**.²³ Gezien de grote variatie in scheidingspercentages tussen departementen, kan in eerste instantie een **subdoel** gesteld worden op het aantal departementen en organisaties dat de doelen behaald heeft in 2030. Voorwaarde is dan wel dat het Rijk als geheel de totale doelstelling haalt. Als bepaalde departementen dan uitzonderlijk goed scoren, kan die 'overprestatie' gedeeld of verhandeld worden met andere departementen. In 2035 zou deze **interne compensatie** niet meer mogelijk moeten zijn.

Aanbestedingen zijn al gericht op **kwantitatieve milieu-impactverlaging**. Dit gebeurt momenteel voor de stromen in het categoriebeheer (dus niet papier en karton) met behulp van een milieu-impact tool ontwikkeld door RIVM. Deze resultaten worden voor 70% meegewogen in de aanbesteding (de overige 30% prijs). Gezien het belang voor de aanbestedingen adviseren we deze **tool extern te valideren**. Als alternatief kan gebruik worden gemaakt van een [methodiek](#) voor aanbesteden van afval die CE Delft in opdracht van Attero heeft ontwikkeld. Deze wordt door veel gemeenten wordt toegepast. Deze is goed bruikbaar voor afval gelijkaardig aan huishoudelijk afval (zoals de prioritair afval-categorieën in deze routekaart). Daarin wordt onder andere de impact 'op mens en milieu' van transport en verwerking en energie- en metaallevering meegewogen. **Wanneer impactrapportages openbaar en gevalideerd zijn, kunnen doelen worden gesteld op milieu-impact van afvalverwerking, en op circulariteit**. De rapportages gaan sinds enige tijd niet meer standaard naar BZK. We adviseren om deze wel met BZK te delen en een **benchmark** aan vergelijkbare organisaties toe te voegen.

Systeem- en gedragsinterventies (Doel 3) verdienen wat ons betreft de aandacht. De kern van de zaak is namelijk dat betere scheiding niet van de grond komt. Zonder echt **handhaven** gaat dit waarschijnlijk weinig veranderen. **'Hardere' interventies** gericht op competitie, 'naming and shaming', of boetes kunnen helpen, of daar kan in ieder geval op korte termijn mee worden geëxperimenteerd, te beginnen met de **openbaarmaking van scheidingspercentages** (niet alleen intern openbaar, maar ook naar buiten toe openbaar) per departement en zo mogelijk per afdeling of verdieping. **'Naming en shaming'** via het publiceren van afvalscheidingspercentages wordt als niet heel effectief richting de medewerkers gezien, maar wij denken dat dit alsnog nuttig kan zijn, gericht op verantwoordelijke leidinggevers op MT-niveau, in het kader van **strategische dekking**. **Dat is er lang niet bij elk departement** voor het onderwerp afvalscheiding. Door meer openbaar te maken over de problemen met afvalscheiding, en de lessen die daar ongetwijfeld in

²³ Hier is geen concreet doel voor in het NPCE, maar het is wel een speerpunt. Daarom stellen we in eerste instantie 10% voor, en dan kunnen voor 2035 nieuwe, ambitieuze doelen worden gesteld.

geleerd gaan worden de komende jaren, kan het Rijk ook andere organisaties inspireren en waardevolle kennis delen. Er staat een aantal mooie beleidsdoelen voor deze voorbeeldrol in het categorieplan. Rapportages over (on)mogelijkheden recycling bedrijfsafval en implicaties voor inkoop, en lessen over organisatieaanpassing openbaar maken.

Een idee is om andere overheidsdiensten (zoals de in het categorieplan genoemde Provincie Brabant) **in te huren om hun expertise te delen**. Er zit al een **boete** op slecht scheiden via afvalbelasting en toenemende kosten AVI. Maar deze worden niet aan departementen toegerekend, dus de prikkel blijft uit.

Overlegstructuur met de belangrijkste stakeholders (Doel 4): We adviseren om een **overlegstructuur** in te richten, waar vertegenwoordigd zijn:

- Een **eigenaar** (bijv. duurzaamheidsmanager of ander MT-lid), die zorgt voor beleid en bijsturing als er te weinig verbetert.
- **Rijksschoonmaakorganisatie (RSO)**, brengt de **praktijkkennis en monitoring**, waarmee gericht kan worden verbeterd. Inzicht kan zijn dat bijv. op een bepaalde afdeling slecht wordt gescheiden, of als bepaalde producten of materialen slecht (kunnen) worden gescheiden.
- **Afdelingsvertegenwoordigers** (waar nodig), als op specifieke afdelingen slecht wordt gescheiden.
- **Inkopers, product- en categoriemanagers** (waar nodig), als specifieke materialen en producten slecht worden gescheiden, of via het restafval worden ingezameld, terwijl betere alternatieven beschikbaar zijn.

Defensie is de grootste producent van restafval, maar momenteel nog niet volledig aangesloten bij de algemene overlegstructuren rond restafval. We adviseren om dit zo snel mogelijk te doen, omdat zij een heel belangrijke speler zijn in het halen van de doelen.

ISV (Doel 5): Op het vlak van **werknemers in de waardeketens** en **getroffen gemeenschappen** heeft het Rijk stappen gezet door contracten voor verwerking in Europa zelf in de hand te houden. Alle afval wordt verwerkt binnen Europa. We adviseren om in lijn met de beleidsdoelen van de categorie een **hotspotanalyse van de keten** uit te voeren, met name voor risicocategorie verpakkingen (PMD), met het oog op fraudegevoeligheid van deze keten (zie Paragraaf 2.4.3) en deze **hotspots afgebouwd te hebben in 2030**.

2.5 Logistieke diensten

2.5.1 Scope

Binnen het RPDC worden de volgende subcategorieën genoemd:

- interne distributie goederen;
- inzamelen en afvoeren goederen;
- transporteren goederen.

De belangrijkste activiteiten bestaan uit het ontvangen en intern distribueren van goederen binnen rijksgebouwen, het inzamelen en afvoeren ervan, en het transporteren van (bijzondere) goederen tussen rijkslocaties en andere bestemmingen in binnen- en buitenland.

Binnen de Rijksoverheid worden grote stromen aan materiaal vervoerd. In toenemende mate gebeurt dit met behulp van zero emissie voertuigen, al is dat voor met name vrachtwagens een langdurig proces. Op dit moment hebben alle CDV's een eigen vloot aan vervoerders die vaak niet vol beladen onderweg zijn. Ook hebben alle CDV's eigen hubs en opslagruimtes. Verregaande samenwerking en bundeling kan het aantal benodigde voertuigen, vervoersbewegingen en opslagruimtes rijksbreed sterk verminderen. Ook reststoffenverwerking van papier en karton valt onder het categoriemanagement van Logistieke diensten

Deze categorie komt niet terug in het grondstoffenverbruik van FMHaaglanden en heeft ook financieel een zeer beperkte omvang. Daarmee betreft het een kleine categorie.

2.5.2 Huidige conceptdoelstellingen BZK

- Opzet van een goede, gezamenlijke informatievoorziening in nauwe samenwerking met vervoerders.
- Opzet goede sturing op optimaal vervoer door vervoersmakelaar.
- Opzet samenwerkingsprogramma tussen de CDV's om te komen tot concrete bundeling van de vloot en opslaglocaties.
- Het maken van nieuwe afspraken met departementen over vervoersverwachtingen en termijnen, en over verdergaande digitalisering van de post.

2.5.3 Materialiteitsscan

Uitgangspunten materialiteitsanalyse:

- De analyse richt zich op zowel het gebruik als de productie van voertuigen. Ook is de opslag meegenomen.

Tabel 10 – Materialiteitsscan voor de productgroep ‘Logistieke diensten’

	Duurzaamheidsthema	Toelichting
MILIEU	E1. Klimaat	(CE Delft, 2025; MVO Risico Checker, 2026): De transportsector (met name brandstofvoertuigen) is verantwoordelijk voor ongeveer 25% van de wereldwijde CO ₂ -uitstoot van fossiele brandstoffen. Ongeveer 74% van de wereldwijde transport gerelateerde CO ₂ -uitstoot is toe te schrijven aan wegvervoer. Daarnaast is de transportsector voor bijna 91% van zijn energie afhankelijk van olieproducten.
	E2. Vervuiling	(CE Delft, 2025; MVO Risico Checker, 2026): Brandstofvoertuigen dragen bij aan luchtverontreiniging tijdens de gebruiksfase door emissies van stikstofoxiden (NO _x), fijnstof (PM _{2.5} en PM ₁₀) en roet. Deze stoffen verslechteren de luchtkwaliteit, veroorzaken gezondheidsproblemen en leiden tot ecologische schade, onder andere door verzuring en aantasting van natuurgebieden. Ook slijtage van banden, remmen en wegdek zorgt voor fijnstofuitstoot.
	E3. Water en mariene hulpbronnen	Niet materieel.
	E4. Biodiversiteit en ecosysteem	Speelt een rol bij wegbuitbreiding en fijnstof kan effecten hebben op ecosysteemdiensten. Maar komt als niet/minder materieel uit de bronnen dan andere thema's.
	E5. Hulpbronnen en circulaire economie	Kritieke materialen voor batterijproductie elektrische voertuigen (ECOS et al., 2023).
SOCIAAL	S1. Eigen werknemers	Niet materieel.
	S2. Werknemers in de waardeketen	(CE Delft, 2025; MVO Risico Checker, 2026): <i>Direct:</i> Risico op onzekere arbeidsvoorwaarden (tijdelijke contracten met weinig rechten en beperkte sociale zekerheid), lage lonen en er zijn meldingen van dwangarbeid en mensenhandel (gedwongen overuren en ingehouden loon in het wegvervoer). Het risico is groot in de transport- en logistieke sectoren, waar veel laaggeschoolde, uitbestede en/of migrantenarbeiders werken en vaak gebruik wordt gemaakt van wervingsbureaus. <i>Indirect:</i> (voor elektrische voertuigen) Arbeidsrisico's in mijnbouw van lithium, kobalt, nikkel (kinderarbeid, onveilige omstandigheden, lage lonen).
	S3. Getroffen gemeenschappen	Niet materieel.
	S4. Eindgebruikers	Niet materieel.

2.5.4 Beschikbare informatie

Tijdens het project zijn er beperkte gegevens over daadwerkelijke inkoop en beleid gevonden voor deze productcategorie. Het overgrote deel van de doelen zijn dan ook gericht op het vergroten van deze informatievoorziening.

2.5.5 Verdieping doelen en monitoring

Hierna geven we context rondom de doelen die we adviseren in de factsheet voor de thema's waarop de doelen zijn gesteld.

Bundelen van vloot (Doel 1-4): Deze doelen sluiten aan bij de conceptroutekaart. Aanvullend is het advies om, zodra de informatievoorziening is ingericht, kwantitatieve doelen vast te stellen die het beoogde effect van vlootbundeling concretiseren, zoals een percentage reductie van transportbewegingen of een minimale gemiddelde beladingsgraad.

Zero-emissievoertuigen (Doel 5): De inzet van zero-emissievoertuigen is het meest effectieve middel om CO₂-uitstoot en luchtverontreiniging te verminderen. Daarom is het advies hiervoor een expliciet en meetbaar doel op te nemen.

Sociale risico's kritieke materialen zero-emissievoertuigen (Doel 6): Volledige inzet op zero-emissievoertuigen vergroot het gebruik van kritieke materialen. De winning en verwerking van onder meer lithium, kobalt en nikkel brengen milieu- en sociale risico's met zich mee. Tegelijkertijd is het inzicht in de herkomst van deze materialen in de keten van elektrische voertuigen beperkt. Beleid en due-diligencepraktijken in deze toeleveringsketens zijn bovendien niet gebruikelijk tussen autofabrikanten en leveranciers van EV-batterijen (Rainforest Foundation Norway & AidEnvironment, 2024). Ook binnen de categorie Connectiviteit binnen het Rijk bleek dat inzicht in kritieke materialen bij toeleveranciers de eerste noodzakelijke stap was, omdat deze informatie bij zelfs de grote Telecom leveranciers niet standaard beschikbaar was. Het advies is daarom om samen met leveranciers een doel te formuleren op het verkrijgen van keteninzicht in kritieke materialen. Op basis daarvan kunnen vervolgstappen worden gezet om risico's te mitigeren, bijvoorbeeld door due diligence te verplichten of door inzet van tweedehands batterijen te stimuleren.

Reststoffenverwerking van papier en karton valt onder het categoriemanagement van Logistieke diensten. Hier staat echter geen informatie over de omvang en verwerking van deze stroom, en beperkte informatie over pogingen de verwerking hiervan verder te verduurzamen. Alleen een onderzoek naar mogelijkheden van 'closing the loop' met papierproducenten is gaande. We doen hierover daarom geen aanbevelingen.

2.6 Schoonmaak

2.6.1 Scope

Binnen het Rijk wordt de schoonmaak uitgevoerd door drie grote partijen: de Rijksschoonmaakorganisatie (RSO), Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) en Defensie. Binnen het RPDC worden de volgende subcategorieën genoemd:

- basisschoonmaak;
- glasbewassing;
- plaagdiermanagement;
- sanitaire gebruiks- en verbruiksartikelen;
- specialistisch vloeronderhoud;
- extra schoonmaak op aanvraag;
- glasbewassing op aanvraag;
- specialistische schoonmaak op aanvraag.

De belangrijkste activiteiten binnen deze categorie zijn: het leveren van schoonmaakdiensten en het inkopen van (specialistische) schoonmaakmiddelen en sanitaire verbruiksartikelen.

Deze categorie vertegenwoordigt 8% van het totale grondstoffenverbruik van FMHaaglanden en is daarmee na catering de grootste verbruiker van grondstoffen. Binnen de CO₂-uitstoot domineren twee productgroepen: papieren handdoeken (meer dan 80%) en toiletpapier (circa 16%). De bijdrage aan de CO₂-voetafdruk van reinigingsmiddelen zelf is verwaarloosbaar.

Financieel betreft het ook een omvangrijke post: ongeveer 18% van alle uitgaven. Ten tijde van het rapport kwam een aanzienlijk deel van deze kosten voort uit de externe inhuur van schoonmaakpersoneel. Inmiddels zijn schoonmakers in dienst van de Rijksoverheid, waardoor het kostenbeeld waarschijnlijk is verschoven van externe inhuur naar interne medewerkers.

2.6.2 Huidige conceptdoelstellingen BZK

- Verminderen van de CO₂-uitstoot van schoonmaakdiensten met 50% in 2030 en 100% klimaatneutraal in 2050.
- Vergroten van circulair gebruik in schoonmaakprocessen en het minimaliseren van afval.
- Verhogen van de maatschappelijke impact van schoonmaakdiensten door werkgelegenheid te creëren voor kwetsbare doelgroepen.
- Zorgen voor het gebruik van producten die zowel duurzaam als gezond zijn voor medewerkers en de omgeving.
- Minimaliseren van afvalstromen en maximaliseren van recycling en hergebruik.

2.6.3 Materialiteitsscan

Tabel 11 – Materialiteitsscan voor de productgroep ‘Schoonmaak’

	Duurzaamheidsthema	Toelichting
MILIEU	E1. Klimaat	Papierproductie (voor sanitaire producten): Gebruik van fossiele energie en ontbossing maken klimaat de meest materiële indicator in de papierketen (CE Delft, Iopend-a; JRC, 2024)
	E2. Vervuiling	(JRC, 2024; MVO Risico Checker, 2026): Schoonmaakproducten: veel producten (zoals glasreinigers, vlekkenmiddelen en sommige onderhoudsmiddelen) bevatten oplosmiddelen en vluchtige organische stoffen (VOS) die bijdragen aan smog en luchtvervuiling. Kleurstoffen, paraffines en andere moeilijk biologisch afbreekbare stoffen bereiken via het riool het oppervlaktewater, waar ze aquatische ecosystemen schaden en zich kunnen ophopen in flora en fauna. Papierproductie (voor sanitaire producten): bij het bleken van papier komen chloorverbindingen vrij. Dit kan leiden tot watervervuiling. Vrijgekomen fosfor tijdens de productie kan leiden tot eutrofiering.
	E3. Water en mariene hulpbronnen	(JRC, 2024; MVO Risico Checker, 2026): Papierproductie (voor sanitaire producten): De papier- en pulpindustrie is een van de meest waterintensieve industrieën, omdat er grote hoeveelheden water nodig zijn voor de productie van papier en pulp - zowel voor de verwerking als voor het schoonmaken. Dit hoge waterverbruik legt een aanzienlijke druk op lokale waterbronnen, vooral in regio's met beperkte toegang tot water.
	E4. Biodiversiteit en ecosysteem	(JRC, 2024; MVO Risico Checker, 2026): Papierproductie (voor sanitaire producten): De sector voor houtgebaseerde producten draagt naar schatting bij aan ongeveer 8% van door de EU veroorzaakte ontbossing. De relatieve bijdrage van de pulpindustrie is niet bekend.
	E5. Hulpbronnen en circulaire economie	Niet materieel.
SOCIAAL	S1. Eigen werknemers: (medewerkers in dienst van RSB)	(MVO Risico Checker, 2026): Schoonmaakproducten: kunnen chemische stoffen bevatten die schadelijk zijn voor de menselijke gezondheid, zoals VOS. In het werk kan men in aanraking komen met biologisch gevaarlijke materie (bacteriën, virussen en schimmels) en fysiek gevaar schuilt in het werken met ladders, gladde oppervlakken, hete objecten (zoals in keukens). Tijdelijke werknemers lopen een verhoogd risico als gevolg van onzekere arbeidsrelaties voor bepaalde tijd. Dergelijke atypische contracten ontzeggen hun vaak fundamentele arbeidsrechten en sociale bescherming, zoals doorbetaling bij ziekte en opbouw van pensioenrechten. Deze risico's gelden ook voor medewerkers van ingehuurd schoonmaakbedrijven.
	S2. Werknemers in de waardeketen	(MVO Risico Checker, 2026): Schoonmaaksector: medewerkers lopen risico's door blootstelling aan chemicaliën (inademing, gevaarlijke reacties bij mengen) en biologische agentia. Daarnaast zijn er fysieke risico's: vallen, uitglijden, hittebronnen, en werken met machines die letsel of gehoorbeschadiging kunnen veroorzaken. Papierproductie (sanitaire producten): Bij het bleken van pulp met chloor kunnen dioxinen ontstaan: zeer giftige stoffen die onder meer kanker, hormoonverstoring en immuunschade kunnen veroorzaken. Werknemers in deze sector hebben een verhoogde kans op blootstelling.

	Duurzaamheidsthema	Toelichting
	S3. Getroffen gemeenschappen	(MVO Risico Checker, 2026): Papierproductie (voor sanitaire producten): In houtproducerende regio's worden soms kapvergunningen verstrekt op land waarop lokale of inheemse gemeenschappen traditionele rechten hebben.
	S4. Eindgebruikers	Niet materieel.

2.6.4 Beschikbare informatie

Voor dit onderzoek hebben we het categorieplan Schoonmaak 2025-2028 en de RPDC en haar duurzaamheidsbijlage geraadpleegd. Daarnaast hebben we gebruik gemaakt van informatie via de grootschalige wijziging van de MVI-criteria van schoonmaak die dit jaar heeft plaatsgevonden. De beschikbare informatie is per thema samengevat in Tabel 12.

Tabel 12 – Beschikbare informatie voor de productgroep ‘Schoonmaak’

Thema	Informatie over daadwerkelijke inkoop	Informatie over beleid/doelen
Aandeel in inkoopvolume	• 49% algemeen schoonmaakonderhoud; • 14% materialen, middelen en machines; • 10% specialistische reiniging; • 9% sanitaire voorzieningen; • 7% glasbewassing; • 5% specialistisch vloeronderhoud; • 4% dieptereiniging horecaruimten; • 2% plaagdiermanagement; • 0,5% kwaliteitsinspecties.	
Klimaat		• Klimaatneutraal, uiterlijk in 2030 (thema Klimaat).
Milieu en circulariteit		• Terugdringen van milieuverontreiniging (thema Milieu). • 50% minder primair grondstoffengebruik realiseren in 2030 en volledig circulair zijn in 2050 (thema Circulair).
Sociaal		• Tenminste 5% Social Return op overeenkomsten voor dienstverlening, en 2% op overeenkomsten voor leveringen (thema Social return). • Internationale productieketens verduurzamen door middel van het voorkomen of aanpakken van misstanden op het gebied van arbeidsomstandigheden, mensenrechten en milieu (thema Ketenvaardigheid).
Overig		• Innovaties stimuleren onder meer door op te treden als launching customer (thema Innovatie).

2.6.5 Verdieping doelen en monitoring

Sanitaire droogsystemen (Doel 1): Binnen de categorie sanitaire voorzieningen zijn papieren handdoeken momenteel het dominante product. We adviseren daarom om voor dit onderdeel expliciete doelen te formuleren. Het overkoepelende doel is het verlagen van de milieu-impact van handdroogsystemen. Voor de aanbesteding sanitaire voorzieningen in 2020 is een Life Cycle Assessment (LCA) uitgevoerd naar de milieu-impact van verschillende typen handdroogsystemen. Uit deze analyse blijkt dat elektrische handdrogers de laagste milieu-impact hebben, met circa 75% minder impact dan systemen met katoenen rollen. Handdrogingen met papieren handdoekjes is ongeveer 25% lager dan met de katoenrol. CE Delft voert momenteel een actualisatie van deze analyse uit, die naar verwachting binnen twee maanden wordt afgerond. Op basis van deze geactualiseerde resultaten kan een definitieve keuze worden gemaakt voor het handdroogstelsel met de laagste milieu-impact. Voor bestaande systemen met papieren handdoeken of katoenen rollen die nog niet aan vervanging toe zijn, adviseren wij om duurzaamheidseisen te stellen: het verplicht gebruik van 100% gerecycled navulmateriaal of bio-katoen.

Vermindering gebruik door juiste dosering (Doel 2): Door juiste dosering via doseersystemen en duidelijke doseerinstructies voor personeel kan het gebruik van reinigingsmiddelen worden verminderd. Binnen [de EU-Ecolabelcriteria voor interne schoonmaakdiensten](#) worden zowel correcte dosering als adequate opleiding van personeel expliciet als vereisten gesteld. Onder doseersystemen worden onder meer doseerstations, doseerapparaten, doseerpatronen of functioneel gelijkwaardige alternatieven verstaan die aantoonbaar tot hetzelfde resultaat leiden.

EU Ecolabel: (Doel 3): Het formuleren van kwantitatieve doelen per afzonderlijke stof binnen reinigingsmiddelen en andere schoonmaakproducten is complex en beperkt uitvoerbaar. Een effectievere benadering is het stellen van producteisen via het EU Ecolabel, waarin criteria zijn opgenomen voor toxiciteit, afbreekbaarheid en milieubelasting over de gehele levenscyclus. Ons advies is daarom om het EU Ecolabel, of een gelijkwaardig certificaat, verplicht te stellen voor alle ingekochte reinigingsmiddelen, handzeep, tissuepapierproducten en textiele handdoekrollen.

Circulariteit (Doel 4): Ons advies is om voor afvalbakken en dispensers primair in te zetten op hergebruik. Indien hergebruik niet mogelijk is en vervanging noodzakelijk is, adviseren wij dat nieuwe producten voor minimaal 50% uit gerecycled of biobased materiaal bestaan. Uit de marktconsultatie voor de nieuwe MVI-schoonmaakcriteria blijkt dat dit haalbaar is²⁴. In 2030 kan worden geëvalueerd of dit percentage verder kan worden verhoogd. Daarnaast adviseren wij om afvalzakken verplicht te laten bestaan uit minimaal 90% gerecycled of biobased materiaal, aangezien ook dit volgens de marktconsultatie haalbaar is.

²⁴ Naar verwachting worden de nieuwe MVI-criteria voor schoonmaak tussen 3 en 6 maart 2026 gepubliceerd.

Sociale duurzaamheid medewerkers: Tot slot is sociale duurzaamheid een belangrijk thema binnen deze categorie, mede gezien het grote aandeel schoonmaakmedewerkers die op rijkslocaties werken. Wij adviseren daarom om expliciete doelen op te nemen die verder gaan dan het creëren van werkgelegenheid en zich richten op ziekteverzuim, professionele ontwikkeling en het welzijn van eigen medewerkers en medewerkers van ingehuurde schoonmaakbedrijven.

2.7 Werkplekomgeving (papier en kantoorartikelen)

2.7.1 Scope

Zowel de categorie Werkplekomgeving (papier en kantoorartikelen) als Werkplekomgeving (kantoorinrichting) vallen onder hetzelfde categorieplan. Ze worden echter apart behandeld in de conceptroutekaart en in de RPDC.

De volgende subcategorieën worden voor papier en kantoorartikelen genoemd in de RPDC:

- kantoorartikelen standaard assortiment (basispakket)²⁵;
- geschenken en attenties (plusdienst);
- kantoorartikelen buiten standaard assortiment (plusdienst).

De samenstelling van de kantoorartikelen naast papier is niet bekend. Daarom gaan we hier verder niet diep op in.

Het aandeel van de hele categorie in het grondstoffengebruik van FMH is 4% (TwynstraGudde, 2024) en daarmee is het een significante stroom. Het merendeel daarvan betreft (print)papier en facilitair drukwerk (enveloppen en ander bedrukt papier). Aan kantoorartikelen wordt minder geld uitgegeven (maar alsnog bijna 30%).²⁶

Door de voortgaande digitalisering neemt de hoeveelheid geprinte documenten en verbruik van kantoorbenodigdheden al jaren af. Toch blijft papier vooralsnog een forse grondstofstroom binnen het Rijk. Binnen de categorie printpapier zijn er verschillende subcategorieën naar functie te onderscheiden, zoals archiefpapier of kantoorpapier. Elke subcategorie heeft andere kwaliteitseisen en beperkingen ten aanzien van duurzaamheid.

2.7.2 Huidige conceptdoelstellingen BZK

De conceptroutekaart (versie 14 januari 2026) bevat de volgende ambitie:

“De inzet is op verdere verlaging van de impact van kantoorartikelen en papier door aan te sturen op **vermindering van onnodig verbruik**, **herinzet** van (vaak eenmalig) gebruikte **kantoorartikelen**, verdere **standaardisatie** van het assortiment en het stimuleren van **secundaire materialen** (vooral in papier).”

²⁵ Een belangrijk begrip binnen kantoorartikelen is de ‘grijpvoorraad’. Daarin zitten basisartikelen zoals pennen en notitieblokken, die essentieel zijn voor dagelijks functioneren en altijd voorradig zijn. Dit is begrijpelijk, maar blijkt ook overconsumptie in de hand te werken (er wordt veel weggegooid of niet opgebruikt). De omvang van de plusdienst-artikelen ten opzichte van het standaard assortiment is niet duidelijk, maar een categorie als ‘Geschenken en attenties’ leent zich goed voor verduurzaming.

²⁶ Van de totale uitgaven in 2022 ging 30% aan blanco papier, 41% aan facilitair drukwerk, en 29% naar kantoorartikelen, volgens het Categorieplan.

Huidige doelen van BZK:

- In 2028 gebruiken we 80% gerecycled papier of papier van andere duurzame reststoffen afkomstig uit productiebossen. In 2030 is dat 90%.
- In 2028 is het aantal nieuw gebruikte kantoorartikelen verlaagd met 50% ten opzichte van 2024. In 2030 brengen we dit verder omlaag naar 75%.
- We maken afspraken om het aandeel ongebleekt of minder gebleekt papier sterk te vergroten.

De duurzaamheidsbijlage RPDC bevat geen doelen voor deze categorie.

2.7.3 Materialiteitsscan

Voor de materialiteit richten we ons op papier, omdat dat de meest significante materiaalstroom is. De productgroep 'Office and hobby supplies, stationery' is in de Draft ESPR van JRC geclassificeerd als 'low-impact' en laten we daarom buiten beschouwing.²⁷

Kanttekening bij de materialiteitsscan. Ons beeld is dat de papiersoorten die het categoriemanagement momenteel heeft geselecteerd in de EU geproduceerd zijn, en het EU Ecolabel hebben (wat stelt als restrictie: geen bleking met chloor of chloorgas). Als dit zo is én als de notitieblokken en ander schrijfpapier ook onder dit inkoopmanagement vallen, kan de materialiteitsscan worden aangepast. Voor nu hebben we ook risico's van productie *buiten* de EU meegenomen.

Tabel 13 – Materialiteitsscan voor de productgroep 'Werkplekomgeving (papier en kantoorartikelen)'

	Duurzaamheidsthema	Toelichting
MILIEU	E1. Klimaat	(CE Delft, lopend-a; JRC, 2024): Gebruik van fossiele energie en ontbossing maken klimaat de meest materiële indicator in de papierketen. Voor samengestelde producten is fossiel materiaalgebruik en fossiel energieverbruik bij productie milieukundig relevant, met name voor producten die niet ontworpen zijn voor recycling en verbrand worden, wat leidt tot fossiele CO ₂ -uitstoot.
	E2. Vervuiling	(CE Delft, lopend-a; JRC, 2024; MVO Risico Checker, 2026): Bij het bleken van papier komen chloorverbindingen vrij. Vrijgekomen fosfor tijdens de productie kan leiden tot eutrofiering. Deze kunnen leiden tot watervervuiling als wetgeving of handhaving op afvalwater ontbreekt. In Europa lijkt dit tegenwoordig goed op orde, in sommige andere regio's zorgt dit wel voor problemen. Bij productie met oude stooktechnologieën komt fijnstof vrij, maar CE Delft (lopend-a) ziet dit niet als speerpunt. (CE Delft, lopend-a; JRC, 2024; MVO Risico Checker, 2026).
	E3. Water en mariene hulpbronnen	(CE Delft, lopend-a; JRC, 2024; MVO Risico Checker, 2026): De papier- en pulpindustrie is een waterintensieve industrie, omdat er grote hoeveelheden water nodig zijn voor de productie van papier en pulp - zowel

²⁷ Er zit er een beperkte overlap bij 'stationery' en papier in de vorm van notitieblokken en ander schrijfpapier. Die categorie is dus wel meegenomen in de materialiteitsscan.

	Duurzaamheidsthema	Toelichting
		voor de verwerking als voor het schoonmaken. Wanneer het <i>gebruikte water</i> niet gereinigd wordt teruggegeven aan de natuur, gaat het om <i>verbruik</i> . Hoog waterverbruik legt een aanzienlijke druk op lokale waterbronnen, vooral in regio's met beperkte toegang tot water. In Europa wordt gemiddeld 10% van het gebruikte water verbruikt. In andere regio's kan dat percentage lager liggen. Met name in Portugal en Spanje is waterschaarste daarnaast een groeiend probleem.
	E4. Biodiversiteit en ecosysteem	(CE Delft, lopend-a; JRC, 2024; MVO Risico Checker, 2026): De sector voor houtgebaseerde producten draagt naar schatting bij aan ongeveer 8% van door de EU veroorzaakte ontbossing, met name in Afrika en Zuid-Amerika. De relatieve bijdrage van de pulpindustrie is niet bekend. Wel is bekend dat 2% van het Europese papier met pulp van buiten Europa wordt geproduceerd. Intensieve bosbouw, en verdere intensivering, draagt daarnaast bij aan biodiversiteitsverlies, ook in Europa.
	E5. Hulpbronnen en circulaire economie	Ongeveer 25% van papier bestaat uit andere grondstoffen dan pulp. Deze dragen significant bij aan de milieu-impact van papier en kunnen verduurzaamd worden (CE Delft, lopend-a).
SOCIAAL	S1. Eigen werknemers	Niet materieel.
	S2. Werknemers in de waardeketen	Bij het bleken van pulp met chloor kunnen dioxinen ontstaan: zeer giftige stoffen die onder meer kanker, hormoonverstoring en immuunschade kunnen veroorzaken. Werknemers in deze sector hebben een verhoogde kans op blootstelling. (MVO Risico Checker, 2026). In Europa en onder het EU Ecolabel is dat goed gereguleerd (EU, ongoing). Er is 'Medium inherent risk' in de keten voor dwangarbeid (CORE & Human Rights@Work, 2025).
	S3. Getroffen gemeenschappen	Papierproductie: In houtproducerende regio's worden soms kapvergunningen verstrekt op land waarop lokale of inheemse gemeenschappen traditionele rechten hebben. (MVO Risico Checker, 2026)
	S4. Eindgebruikers	Niet materieel.

2.7.4 Beschikbare informatie

Voor dit onderzoek hebben we het categorieplan Werkplekomgeving 2023, de RPDC en haar duurzaamheidsbijlage en de MVI-criteria (papier en drukwerk) geraadpleegd. Daarnaast hebben we informatie opgehaald via het rapport 'Papierinkoop' dat CE Delft in opdracht van de categorie heeft opgesteld (niet openbaar). De beschikbare informatie is per thema samengevat in Tabel 14.

Tabel 14 – Beschikbare informatie voor de productgroep 'Werkplekomgeving (papier en kantoorartikelen)'

Thema	Informatie over daadwerkelijke inkoop	Informatie over beleid/doelen
Ingekochte hoeveelheden	- In 2022: € 6 miljoen aan blanco vellen papier, € 8,2 miljoen aan facilitair drukwerk en € 5,8 miljoen aan kantoorartikelen. - Circa 1,7 miljard vellen A4 (equivalent) blanco papier in 2025 (geëxtrapoleerd van	Geen beleidsdoel voor minder inkoop maar de autonome ontwikkeling voor de gehele categorie is krimp vanwege digitalisering.

Thema	Informatie over daadwerkelijke inkoop	Informatie over beleid/doelen
	ruim 850 miljoen vellen in de eerste helft van 2025).	
Klimaatimpact	Ingekocht printpapier heeft een relatief lage impact vergeleken met gemiddelden.	- Terugdringen van de klimaatimpact via inkoop met impact. - Prioriteitsthema voor kantoorinrichting en kantoorartikelen.
Circulariteit en materialen	- Printpapier bestaat uit twee typen papier van primaire houtvezel (soort onbekend) en een type papier uit 100% gerecyclede houtvezel. > 70% van het volume papier bestaat uit gerecycled papier.	- Verlagen van de hoeveelheid primaire grondstoffen. - Prioriteitsthema voor kantoorinrichting en kantoorartikelen.
Vervuiling	Risico op watervervuiling bij printpapier-productie is voldoende afgedekt door EU Ecolabel certificering.	
SROI	Weinig kansen binnen kantoorartikelen, omdat er weinig arbeid is.	
ISV en MKB	- Vanwege complexiteit van categorie kantoorartikelen wordt momenteel (volgens Categorieplan) alleen ingezet op uitvragen van een risicoanalyse. - Er zijn geen specifieke gegevens over daadwerkelijke resultaten.	Due diligence-verplichting voor opdrachtnemers op basis van het ISV-rijksinkoopbeleid. Dit houdt in dat opdrachtnemers actief moeten werken aan vermindering van sociale en milieurisico's in hun eigen keten door: 1) een analyse van de risico's in de eigen keten te maken, 2) maatregelen te treffen ter vermindering van deze risico's, en 3) daarbij transparant te zijn over het doorlopen proces en de resultaten daarvan in een jaarlijkse openbare rapportage.
Algemeen	- MVI-criteria voor herkomst grondstoffen papier, recyclebaarheid, aandeel (gecertificeerd) duurzaam in totaal assortiment. - Alle typen printpapier zijn EU Ecolabel en FSC gecertificeerd. Het gerecyclede papier is ook Blauwe Engel gecertificeerd.	- Binnen alle overeenkomsten zijn SMART KPI's opgesteld, waarop de categorie monitort (met zelf ontwikkelde tool) en indien nodig bijstuurt. - Klanttevredenheid is een randvoorwaarde. - Het afsluiten van overeenkomsten met minimaal 50% gunning op basis van impact. - Binnen de overeenkomsten is ruimte om in te springen op nieuwe (maatschappelijke) ontwikkelingen. - De geleverde producten dragen bij aan een veilige en gezonde werkplek-omgeving. - De categorie vervult een aanjaagrol in het stimuleren van maatschappelijke impact binnen en buiten het Rijk. - Contract- en leveranciersmanagement moet bijdragen aan realisatie van doelen en maatschappelijke resultaten monitoren via KPI's.

2.7.5 Verdieping doelen en monitoring

De FMH-spendanalyse laat zien dat papier met 92 ton/jaar de vierde grondstofstroom is binnen FMH (na Dranken, Groenten en fruit, en Zuivel), en met ca. 60 ton CO₂-eq., oftewel bijna 2% van de totale CO₂-uitstoot. Hiermee blijft papier een prioriteit voor klimaatimpactverlaging, ondanks dat er steeds minder van gebruikt wordt.

Sturen op milieu-impact (Doelen 1 en 2): Het ontbreekt aan een **definitie van duurzaam geproduceerd papier**, dat kan worden gebruikt tijdens aanbestedingen. De MVI-criteria in deze categorie gaan over de herkomst van grondstoffen voor papier, recyclebaarheid, aandeel (gecertificeerd) duurzame kantoorartikelen in het totaal assortiment. Daarnaast is behoefte bij de afnemers van papier - de ministeries en Rijksdiensten - aan inzicht in de milieukundige impact van papier en wat nu het beste is om te gebruiken. **CE Delft ontwikkelt hiervoor twee afwegingskaders**, die naar verwachting in de eerste helft van 2026 klaar zijn.²⁸ Eén is gericht op de doelgroep categoriemanagement, en één op de doelgroep inkopers bij ministeries en Rijksdiensten. We adviseren de aanbevelingen uit de afwegingskaders over te nemen in de routekaart. De afwegingskaders gaan onder andere over **duurzaamheidsthema's**:

- voorkomen van ontbossing;
- verlaging klimaatimpact (**Doel 1**);
- verlagen van biodiversiteitsimpact en mogelijk aanvullende certificering hiervoor;
- watervervuiling;
- waterschaarste;
- fijnstofvorming;
- vergroten van het aanbod gerecycled papier;
- sturen op klimaatimpact;
- eventuele uitsluiting van, of extra informatiebehoefte aan bepaalde materialen;
- transparantie-eisen vezelsamenstelling;
- papiergewicht.

Praktisch geeft **de handleiding van CE Delft** aan:

- Het Nordic Swan Label garandeert hoge duurzaamheid (**Doel 2**).
- Het Rijk kan launching customer zijn voor papier op basis van alternatieve vezels die dichterbij huis (liefst in Nederland) worden geproduceerd.
- De ISO-norm voor biodiversiteitsbehoud²⁹ kan mogelijk door deze sector kan worden aangenomen. Advies: onderzoek dit door samen met leveranciers te verkennen of zij zich hieraan kunnen committeren en zo ja, op welke termijn en onder welke voorwaarden.

²⁸ Wij hebben het eindconcept (11 december 2025) van 'Duurzame papierinkoop bij het Rijk' ingezien.

²⁹ ISO 17298, "Biodiversity — Considering biodiversity in the strategy and operations of organizations — Requirements and guidelines". Zie [One pager Biodiversity.pdf](#)

- Bij aanbestedingen kan gestuurd worden op zo laag mogelijke klimaatimpact, in ieder geval voor papier geproduceerd uit primaire vezels.³⁰

Percentage gerecyclede vezels (Doel 3): Het Rijk heeft een aandeel van **meer dan 70% gerecyclede vezels in al het papier** (bron: Conceptroutekaart). Toch wordt dit in de handleiding van CE Delft (lopend-a)²⁸ nog genoemd als speerpunt. Verdere **ophoging tot 80%** stellen we daarom voor als doel voor 2030. Momenteel is niet bekend wat het maximum haalbare percentage is, omdat we niet weten hoe groot de papierstromen zijn die nog niet met gerecycled papier kunnen worden ingevuld. De CDV's noemen als voorbeelden van eisen aan papiersoorten die de adoptiegraad van gerecycled papier in de weg staan:

- Printpapier van de Belastingdienst dat op zeer hoge snelheid door de printer moet, vanwege de grote hoeveelheden drukwerk die daar worden verwerkt. Voor een dergelijke hoge doorvoersnelheid is een minimumkwaliteit nodig die momenteel nog niet kan worden behaald met volledig gerecycled papier.³¹
- Personeel kiest voor niet-gerecycled papier vanwege gebrek aan variatie in uitstraling³². Uitstraling is minder belangrijk bij papier voor intern gebruik, daarom adviseren we om toch maximaal in te zetten op gerecyclede vezel, en hiervan meerdere papiertypen (met verschillende uitstraling) opnemen in het assortiment.
- Er gelden strikte beperkingen op gerecyclede vezels voor archiefpapier.

Recyclebaarheid (Doel 4): Ook na gebruik dient recycling in acht worden genomen. Een aantal MVI-criteria draagt daar al aan bij, maar we stellen voor hier ook een kwantitatief doel op te stellen.

Reductie van onnodig verbruik (Doel 5): Inzicht in de belangrijkste kantoorartikelen naast papier ontbreekt en wordt niet nader beschreven in het categorieplan. De concept-routekaart vermeldt dat dit onder andere gaat om post-its, pennen, stiften en notitie-blokken, en dat de gemiddelde medewerker zo'n 30 pennen per jaar pakt. 'Veel artikelen blijven slingeren op kantoor, in lades en tassen, of worden weggegooid. Ook worden nog steeds veel artikelen buiten het reguliere assortiment besteld.' Het **inzicht in onnodig verbruik** kan mogelijk verkregen worden door een jaarlijkse opruimdag op kantoor te houden, waar kastjes, lades en bureaus worden opgeruimd. Of door de RSO te betrekken bij monitoring (al levert dit misschien beperkt inzicht op omdat veel artikelen in kastjes liggen).

Vermindering van risico's in de keten (Doel 6): Algemeen wordt voor **kantoorartikelen** op het gebied van **ISV** ten tijde van publicatie van het Categorieplan alleen ingezet op uitvragen van risicoanalyses, en nog niet gewerkt aan vermindering van risico's en

³⁰ Zie handleiding papierinkoop voor meer details en randvoorwaarden aan methodiek.

³¹ Vanwege de vezellengte en de stofwolken die daardoor worden veroorzaakt bij hoge doorvoersnelheden.

³² Een gewenste uitstraling is bijvoorbeeld 'officieel', of 'autoritair' (wit papier), of juist 'duurzaam' (zichtbaar gerecycled).

rapportage erover. We adviseren om hier zo snel mogelijk mee te beginnen en in 2030 alle risico's verminderd te hebben. De [Bestekteksten Internationale Sociale Voorwaarden](#) kunnen behulpzaam zijn.

Het zou interessant zijn in kaart te brengen welke sturing er mogelijk is bij de verdeling tussen 'standaardassortiment' en 'restassortiment'. Daarnaast zit er volgens de RPDC een subcategorie 'Geschenken en attenties' in deze categorie, die we verder niet zijn tegengekomen in het categorieplan of andere documentatie. Daar zit misschien een overlap of uitruil met de categorie 'Groenvoorziening (binnen)'. Wanneer minder geschenken bij de ene categorie (kunnen) worden besteld, moet in de gaten worden gehouden of het in de andere categorie niet toeneemt daardoor.

2.8 Werkplekomgeving (kantoorinrichting)

2.8.1 Scope

Zowel de categorie Werkplekomgeving (papier en kantoorartikelen) als Werkplekomgeving (kantoorinrichting) vallen onder hetzelfde categorieplan. Ze worden echter apart behandeld in de conceptroutekaart en in de RPDC.

De volgende subcategorieën worden genoemd in de RPDC:

- bewegwijzering (basispakket);
- inrichten algemene ruimten en kantoorgebied (basispakket);
- inrichten organisatie-/procesgebonden ruimten (plusdienst).

Jaarlijks wordt € 31,5 miljoen uitgegeven aan kantoorinrichting volgens het Categorieplan. De belangrijkste materiaalstromen binnen deze categorie betreffen verschillende soorten meubilair, zoals bureaus, (bureau)stoelen, banken en tafels. Het Rijk heeft momenteel dertien contracten lopen voor 'circulair kantoormeubilair', waar ook refurbishment en repair onder vallen.³³ Uit de conceptroutekaart (versie 14 januari 2026): "De afgelopen jaren is succesvol ingezet op de transitie naar een circulaire markt. Dit heeft een brede uitstraling gehad naar marktpartijen, die zich ontwikkelen van producenten naar dienstverleners. Hergebruik en refurbishment van rijksmeubilair hebben een grote vlucht genomen. Zo'n 90% van het meubilair wordt direct heringezet in het eigen verzorgingsgebied, de overige 10% komt op de interne marktplaats bij Domeinen of wordt verkocht. Waar toch nieuwe meubels nodig zijn, is de inzet om in principe zo duurzaam mogelijk, circulair meubilair te kopen."

Er zit spanning tussen de CDV's op het vlak van uitwisseling van meubilair en andere goederen. Dat blijkt uit onderzoek van de categorie. Deze spanning maakt dat dit onderwerp gevoelig ligt en verdere voortgang mogelijk moeilijk is.

³³ Peildatum 1 december 2025 [Overzicht Rijkscontracten](#) | [Publicatie](#) | [Rijksoverheid.nl](#)

Een significante verduurzamingsstap zou zijn om kantoren efficiënter te benutten en leegstand te voorkomen. Die verduurzamingsstap is overkoepelend aan meerdere categorieën, maar het meest duidelijk bij Werkplekomgeving, Gebouwbeheer en Schoonmaak.

Deze categorie heeft te maken met verschillende trends die het lastig maken te voorspellen hoe de meubilairvraag zich de komende jaren gaat ontwikkelen. De trends zijn onder andere hybride werken, activity based working (meer vergaderen dan individueel werken), en digitalisering.

2.8.2 Huidige conceptdoelstellingen BZK

De huidige conceptdoelen van BZK (versie 14 januari 2026):

- We maken in principe alleen nog gebruik van hergebruikt of gerefurbished meubilair. In 2030 hergebruiken de CDV's ook elkaars meubilair.
- In 2030 hebben we inzicht in elkaars meubelmanagement en behoefte en zetten de Rijksmarktplaats gezamenlijk strategisch in (dus niet first come, first served).
- We zetten vaker in op repair.
- Eventueel nieuw meubilair wordt circulair ontworpen en gemaakt van duurzame materialen.
- Al het nieuwe en gerefurbishte meubilair wordt voorzien van een materiaal-paspoort om te kunnen sturen op circulaire inzet, gekoppeld aan een meubel-managementsysteem.

In de duurzaamheidsbijlage RPDC staan de volgende doelen vermeld:

- Klimaatneutraal:
 - de inkoop van nieuw meubilair is conform MVOI-criteria;
 - het FSC-keurmerk (duurzaam en sociaal bosbeheer) is aanwezig voor het gebruikte hout in meubilair van de Rijksoverheid.
- Circulariteit:
 - de CDV's bieden gebruikt meubilair aan vanuit de eigen meubelopslag en via het Rijksmarktplaats;
 - de CDV's maken gebruik van efficiënt beheer en voorraad van meubilair door gebruik te maken van een eigen meubelmakelaar;
 - daarnaast is minimaal 20% van het totaal aantal geplaatste items circulair meubilair.
- Arbeidsparticipatie:
 - de CDV's maken gebruik van een Partner voor SROI-werkzaamheden;
 - internationale ketenverantwoordelijkheid;
 - leveranciers van kantoormeubilair met veel textiel moeten een due diligence onderzoek uitvoeren.

2.8.3 Materialiteitsscan

Voor de materialiteit richten we ons voornamelijk op meubilair, omdat dat de meest significante materiaalstroom is.

Tabel 15 – Materialiteitsscan voor de productgroep ‘Werkplekomgeving (kantoorinrichting)’

	Duurzaamheidsthema	Toelichting
MILIEU	E1. Klimaat	Meubilair heeft een middelhoge score op deze indicator (JRC, 2024) ³⁴ , vanwege hoog materiaalverbruik (impact afhankelijk van het exacte materiaal). Het potentieel voor verduurzaming hierin is hoog.
	E2. Vervuiling	Meubilair kan hoge impacts hebben bij productie (JRC, 2024). Textiel en leer zijn veelgebruikt die bij productie afvalwater kunnen vervuilen. PFAS en andere chemicaliën worden toegepast als coating (Technopolis Group, 2024).
	E3. Water en mariene hulpbronnen	Niet materieel.
	E4. Biodiversiteit en ecosysteem	Meubilair heeft een middelhoge impact op deze indicator (JRC, 2024). Niet-duurzame hout- en textielproductie kan bijdragen aan ontbossing.
	E5. Hulpbronnen en circulaire economie	Meubilair heeft een middelhoge score op deze, vanwege relatief hoog materiaalgebruik (JRC, 2024).
SOCIAAL	S1. Eigen werknemers	Bij het plaatsen van meubilair zijn arbeidsrisico's in het geval van ongetraind personeel of het niet hanteren van normen voor belasting ³⁵ .
	S2. Werknemers in de waardeketen	Meubilair is geclassificeerd als zeer hoog risico productgroep voor dwangarbeid (CORE & Human Rights@Work, 2025). Exact risico verschilt per land van herkomst van materialen, maar onder andere aluminium, bamboe, teak, leer, textiel en staal brengen specifieke risico's mee. PFAS en andere chemicaliën worden toegepast als coating (Technopolis Group, 2024).
	S3. Getroffen gemeenschappen	PFAS en andere chemicaliën komen vrij tijdens productie en afvalverwerking van meubilair (MVO Risico Checker, 2026; Technopolis Group, 2024).
	S4. Eindgebruikers	PFAS wordt regelmatig gebruikt als vlekwerend middel op meubilair, komt vrij tijdens gebruik, evenals vlamvertragers en andere chemicaliën (MVO Risico Checker, 2026; Technopolis Group, 2024).

³⁴ Wat inhoudt dat er of sprake is van hoge impact, of van hoog verbeteringspotentieel, of beiden.

³⁵ [Arbeidsrisico's in distributievervoer bezorgen van meubels - STL](#)

2.8.4 Beschikbare informatie

Voor dit onderzoek hebben we het categorieplan Werkplekomgeving 2023 en de RPDC en haar duurzaamheidsbijlage geraadpleegd. Daarnaast hebben we gebruik gemaakt de MVI-criteria (kantoormeubilair), de inkoopstrategie van het Rijk (Inkopen met impact) en een gesprek met de duurzaamheidsmanagers van de CDV's. De beschikbare informatie is per thema samengevat in Tabel 16.

Tabel 16 – Beschikbare informatie voor de productgroep 'Werkplekomgeving (kantoorinrichting)'

Thema	Informatie over daadwerkelijke inkoop	Informatie over beleid/doelen
Ingekochte hoeveelheden	• € 31,5 miljoen naar kantoormeubilair.	• Zoveel mogelijk inzet op refurbishment en hergebruik, daarna pas nieuwe koop.
Klimaatimpact	• In de jaren 2017-2021 totaal 8,8 kton CO₂-bespaard.	• Terugdringen van de klimaatimpact via inkoop met impact. • Prioriteitsthema voor kantoorinrichting en kantoorartikelen.
Circulariteit en materialen	• In de jaren 2017-2021 aandeel primaire grondstoffen teruggebracht van 48% naar 41%. • R-ladder wordt toegepast, waardoor inzet op levensduurverlenging.	• Verlagen van de hoeveelheid primaire grondstoffen. • Prioriteitsthema voor kantoorinrichting en kantoorartikelen. • Kantoorinrichting: Verschuiving plaats van de inkoop van producten naar het afnemen van een circulaire dienstverlening.
SROI	• Exacte aantallen werkplekken of gerealiseerde trajecten niet bekend.	• De 'groei tuin Social Return' is onderdeel van alle aanbestedingen en overeenkomsten.
ISV en MKB	• Er zijn geen specifieke gegevens over daadwerkelijke resultaten.	• Aandacht voor ISV bij meubilair met veel textiel.
Duurzame fysieke werkplek		• De categorie streeft naar een duurzame fysieke werkplek via verwerving en strategisch leveranciersmanagement.
Algemeen	• MVI-criteria en gunningscriteria voor levensduur, repareerbaarheid, materiaalgebruik in eindproduct (zowel basismaterialen als additieven en coatings), chemicaliëngebruik tijdens productie, circulaire materialen, transparantie (bijvoorbeeld materialenpaspoort, LCA), vervoer, verpakkingen, ISV, SROI. In welke mate en welk ambitieniveau toegepast is op het gehele assortiment is niet gerapporteerd. • De conceptroutekaart benoemt de beperkte invloed van de CDV's als volgt: "De CDV's hebben als facilitaire organisatie een ondersteunende rol.	• Inkopen met impact is het belangrijkste beleidsdocument voor deze categorie. • Binnen alle overeenkomsten zijn SMART KPI's opgesteld, waarop de categorie monitort (met zelf ontwikkelde tool) en indien nodig bijstuurt. • Klanttevredenheid is een randvoorwaarde, moet even goed of beter zijn dan huidig. • Het afsluiten van overeenkomsten met minimaal 50% gunning op basis van impact. • Binnen de overeenkomsten is ruimte om in te springen op nieuwe (maatschappelijke) ontwikkelingen.

Thema	Informatie over daadwerkelijke inkoop	Informatie over beleid/doelen
	Bepalende keuzes over het aantal werkplekken per locatie en over de investeringsruimte voor verduurzaming van werkplekken liggen bij andere partijen."	- De geleverde producten dragen bij aan een veilige en gezonde werkplek-omgeving. - De categorie vervult een aanjaagrol in het stimuleren van maatschappelijke impact binnen en buiten het Rijk.

2.8.5 Verdieping doelen en monitoring

Er wordt gemiddeld > € 30 miljoen uitgegeven aan meubilair binnen het Rijk. Welk deel daarvan naar circulaire diensten (hergebruik, refurbishment) gaat, en welk deel wordt besteed aan nieuwe meubels, is niet exact bekend. Wel geeft de conceptroutekaart aan dat **90% van de afgevoerde meubels wordt hergebruikt binnen het Rijk**. Het is niet duidelijk welk deel hiervan eerst nog refurbishment ondergaat. Als er geen significante toename van het totaal aantal geplaatste meubels is, zal ongeveer 10% van de geplaatste meubels nieuw zijn.

Er is in deze categorie een **sterke link met het overkoepelende thema gebouw-bezetting**. De conceptroutekaart zegt hierover dat een norm is afgesproken van 0,5-0,7 werkplek per fte, maar dat bewoners terughoudend zijn in het accepteren van een lagere norm. We raden aan een keer de totale **potentiële effecten van een verandering van norm door te rekenen**, waarbij naast de winst van minder meubilair, ook winsten op het gebied van minder schoonmaak, energiebesparing, etc. wordt meegenomen, en het effect op welzijn en tevredenheid wordt geschat. Dit kan gekoppeld worden aan trends zoals genoemd in het categorieplan (zoals activity-based working) om kansen te identificeren. Dit kan helpen om het gesprek over normverandering te voeden.

Vergroten onderling hergebruik binnen de overheid (Doel 1): De conceptroutekaart geeft aan dat de **circulariteit van rijksmeubilair** (nog) verder verhoogd zou kunnen worden wanneer **de CDV's ook elkaars meubilair meer gaan gebruiken, en overige overheidsorganisaties ook aangesloten worden op de Rijksmarktplaats**. Er zit spanning tussen de CDV's op het vlak van uitwisseling van meubilair en andere goederen. Hier is een studie naar gedaan. Deze spanning maakt dat dit onderwerp gevoelig ligt en **verdere voortgang mogelijk moeilijk is**. Zonder meer te weten over de aard van deze spanningen kunnen we geen aanbevelingen doen over betere inzet van de Rijksmarktplaats. We **sluiten daarom aan bij de adviezen in de conceptroutekaart** (zie Paragraaf 2.8.2).

Nieuw meubilair is circulair ontworpen en gemaakt van duurzame materialen (Doel 2): Voor kantoormeubilair zijn **ca. 20 MVI-criteria beschikbaar** die een belangrijk deel van de risico's afdekken, wanneer volledig en op hoog ambitieniveau toegepast. Het is voor ons ten tijde van schrijven onduidelijk welk deel van het assortiment aan de MVI-criteria voldoet en welke worden toegepast bij de aanschaf van nieuwe meubels. We stellen voor de toepassing van MVI-criteria in deze categorie te monitoren. Daarnaast

stellen we voor in te zetten op het hoogste ambitieniveau voor de criteria gerelateerd aan de gedefinieerde hoge materialiteitsrisico's (zie Paragraaf 2.8.3). Zie Tabel 17.

Tabel 17 – Hoge risico's uit de materialiteitsanalyse en bijbehorende MVI-criteria en acties

Thema	MVI-criteria	Aanbevolen actie
Vervuiling door productie textiel en leer.	018.033 Significante eisen aan duurzame bekledingsmaterialen (2). 018.035 Duurzame toevoegingen (chemicaliën, kleur- en hulpstoffen) voldoen aan OEKO-TEX ECO-paspoort eisen (2).	- Pas deze criteria consequent toe. - Treedt op als launching customer voor innovaties op het vlak van textiel en leer. Denk aan textiel van in Nederland geteelde of circulaire vezels, of leer geproduceerd met celkweektechnologie in Nederland.
Productie en toepassing coatings brengt risico's op lokale vervuiling, impact op werknemers en eind-gebruikers, en beperkingen ten aanzien van recycling met zich mee. PFAS wordt specifiek risico genoemd.	018.026 Geen gebruik van chemicaliën en stoffen op de 'C2C banned list' tijdens het productie-proces wordt hoger gewaardeerd (3)^b. 018.024 Levering materialen-paspoort is verplicht (2).	- Pas deze criteria consequent toe. - Communiqueer aan het team van de MVI-criteriatool dat er een nieuwe versie (v5.0) van de C2C Restricted Substances List is waar veel meer PFAS op staan dan op de huidige v4.0 aangeraden in criterium 018.026 (zie Tekstkader 2). - Als hulp aan bijvoorbeeld reparateurs kan de PRIO-tool³⁶ aangeraden worden, waar substitutie-chemicaliën voor verboden stoffen gevonden kunnen worden.
Risico's voor werknemers in de waardeketen door dwangarbeid in specifieke ketens (land- en materiaal-specifiek).	018.021 Eisen met betrekking tot Internationale Sociale Voorwaarden (ISV, ketenverantwoordelijkheid) (1).	- Pas dit criterium consequent toe. - Breng zo snel mogelijk ketenrisico's gerelateerd aan dwangarbeid in kaart (zie Paragraaf 2.8.3), en bouw die risico's af.
Circulariteit en reparatie	018.002 Nalevering van onderdelen minstens 10 jaar lang mogelijk (1). 018.007 Gebruik van een hoger percentage circulair materiaal voor textiel wordt hoger gewaardeerd (2). 018.031 Eisen ten aanzien van levensduur textiel (1). 018.016 Een beter plan van aanpak voor circulaire economie wordt hoger gewaardeerd (3).	- Pas deze criteria consequent toe. - Houd de Ecodesign-richtlijnen voor kantoormeubilair in de gaten via de betrokken personen bij IenW en RWS.³⁷ Wanneer deze richtlijnen volwassen zijn, kunnen ze verwacht worden in plannen van aanpak in aanbestedingen.

^a Ambitieniveau tussen haakjes (1), (2) of (3).

^b Zie Tekstkader 2 hieronder voor uitleg over de keuze voor dit criterium.

³⁶ Zie [Prio - Kemikalieinspektionen](#)

³⁷ Een verkennend onderzoek naar Ecodesign-richtlijnen voor kantoormeubilair is uitgevoerd voor deze overheidsinstanties, zie [A step towards Ecodesign requirements for office furniture | Report | Government.nl](#)

Tekstkader 2 – Vergelijking MVI criteria ten aanzien van PFAS in coatings

Vergelijking MVI-criteria ten aanzien van PFAS in coatings

In het kader van de risico's van coatings, en met name PFAS, hebben we een beknopte vergelijking gemaakt van de twee relevante MVI-criteria, beiden met ambitieniveau 'Ambitieuze (***)*'. We hebben gekeken naar de dekking van PFAS-stoffen binnen deze criteria:

- 018.026 Geen gebruik van chemicaliën en stoffen op de 'C2C banned list' tijdens het productieproces wordt hoger gewaardeerd:
 - PFAS stoffen op [C2C banned list v4.0, tabblad 'Textile materials'](#): Een totaalverbod op alle PFAS is van kracht.³⁸ Op 10 februari is v5.0 van de C2C Restricted Substances List gepubliceerd waar >5,000 PFAS in opgenomen zijn.³⁹
- 018.028 Verwaarloosbare concentraties van (<0,10 gewichtsprocent) stoffen op de REACH-kandidatenlijst worden hoger gewaardeerd:
 - [Fluorhoudende stoffen⁴⁰ op REACH-kandidatenlijst](#): Totaal 19 stoffen, met een veelvoud aan varianten daarop (zouten en isomeren).

Het criterium **018.026 (Geen gebruik van chemicaliën en stoffen op de 'C2C banned list' tijdens het productieproces wordt hoger gewaardeerd)** is hiermee strenger (alomvattender) ten aanzien van PFAS én is zeer actueel met de nieuwste versie op 10 februari 2026 gepubliceerd. We **raden daarom aan dit criterium te hanteren, te communiceren naar het team van de MVI-criteriatool dat dit criterium geüpdatet kan worden, en tot die tijd zelf in aanbestedingen te refereren naar v5.0 van deze lijst.**

Onderdeel van het circulaire ontwerp is dat er goed nagedacht wordt over refurbishment en recycling. Een materialenpaspoort is daarvoor essentieel.

Kansen voor social return (Doel 3): Reparatie en refurbishment zal een steeds belangrijkere rol spelen naarmate de meubelvoorraad nog meer circulair en met het oog op levensduurverlenging wordt ingezet. Dit betekent enerzijds dat de duurzaamheid verder toeneemt door verminderd primair grondstoffengebruik, en anderzijds dat de risico's mogelijk toenemen doordat MVI-criteria voornamelijk opgesteld zijn voor nieuw meubilair. Eisen aan **duurzaamheid en social return** kunnen hier heel goed in meegenomen worden. We raden aan om de relevante MVI-criteria voor uit te voeren reparaties (bijvoorbeeld voor textiel en coatings) consequent toe te passen in aanbestedingen voor

³⁸ 'PFAS-based materials, including fluoropolymers and PFAS-coatings, are not permitted for use (except in exempt materials/parts as noted in Section 4.2 of the Standard). If present as an impurity or minor additive in an otherwise non-fluorinated organic material, carbon-bonded fluorine within PFASs in the material must be less than 1,000 ppm.' Textiel en coatings op meubilair zijn expliciet niet 'exempt materials/parts'.

³⁹ Meest recente versie te downloaden via [Resources - Cradle to Cradle Products Innovation Institute](#).

⁴⁰ Er is geen verzamelcategorie voor PFAS op de REACH-kandidatenlijst, dus hebben we gezocht op 'fluoro'. Het kan zijn dat hier ook nog andere fluorhoudende chemicaliën op staan naast PFAS.

meubelcontracten, en aanvullende eisen voor circulariteit via Ecodesign voor kantoor-meubilair te onderzoeken (indien dit nog niet gebeurt).⁴¹.

Kansen voor het stimuleren van Nederlandse innovaties (Doel 4): Refurbishment biedt ook een mooie kans om als **launching customer** op te treden voor Nederlandse innovaties in onder andere coatings (PFAS-vrij, en biobased), textiel (van lokale vezels, biobased, of gerecycled), leer (zoals leer geproduceerd met celkweektechnologie, of gerecycled leer), en biobased plaatmateriaal met lokale grondstoffen (zoals vezel-gewassen, of landbouw-reststromen). Omdat het een arbeidsintensieve sector is biedt refurbishment een aan-zienlijke kans voor social return. We zijn niet bekend met analyses over wat realistisch is in deze sector, maar stellen voor de categorie Catering als voorbeeld te nemen (**10-25% SROI**).

⁴¹ Het is ons niet duidelijk hoe de criteria precies in de aanbestedingen toegepast zijn. Het lijkt ons waarschijnlijk dat dit al wel gedekt is, aangezien de contracten gaan over 'Onderhouden, renoveren (refurbish) en repareren (repair) van bestaand meubilair en het leveren, onderhouden en repareren van extern gebruikt en/of nieuw circulair kantoormeubilair.' [Overzicht Rijkscontracten | Publicatie | Rijksoverheid.nl](#) peildatum 1 december 2025.

2.9 Overige productgroepen

2.9.1 Vervoer

Vervoer is in de conceptroutekaart niet als prioritaire productgroep opgenomen, omdat de invloedssfeer en omvang van de CDV's hier beperkt zijn. Desondanks worden hieronder beknopt enkele inzichten en suggesties voor doelen en monitoring gepresenteerd.

Suggesties voor doelen en monitoring

In de huidige RPDC-doelen is uitsluitend opgenomen dat de mogelijkheid moet worden geboden om bewindspersonen met een zero-emissieauto te vervoeren. Ons advies is om dit aan te scherpen naar een verplichting: alle bewindspersonen worden vervoerd met zero-emissievoertuigen. Dit geldt ook voor het gebruik van taxi's. Om elektrificatie van de zakelijke vloot verder te stimuleren, adviseren we ook om te beoordelen of de norm van 4% elektrische parkeervoorzieningen nog actueel is, of dat ophoging nodig is. Daarnaast kan het gebruik van dienstfietsen actief worden gestimuleerd, wat zowel gezondheids- als milieuwinst oplevert. De sturingsmogelijkheden van de CDV's zijn hierbij beperkt, aangezien zij gebonden zijn aan breder rijksbeleid over wie wel en niet recht heeft op een dienstfiets.

2.9.2 Scope

Binnen het RPDC worden de volgende subcategorieën genoemd:

- dienstfietsen;
- parkeervoorzieningen intern;
- vervoer bewindspersonen;
- deelauto's;
- overig vervoer;
- parkeervoorzieningen extern;
- vervoer ambtelijke top;
- wagenparkbeheer.

De belangrijkste activiteiten bestaan uit het beschikbaar stellen van fietsen, parkeerplaatsen, vervoeren van bewindspersonen en ambtelijke top met auto, aanbieden van deelauto's voor dienstreizen die niet met openbaar vervoer kunnen worden gemaakt, het mogelijk maken van andere typen vervoer (taxi, bus, etc.) en het wagenparkbeheer.

Deze categorie komt niet terug in het grondstoffenverbruik van FMHaaglanden en heeft ook financieel een zeer beperkte omvang. Daarmee betreft het een kleine categorie.

2.9.3 Huidige conceptdoelstellingen BZK

Niet opgenomen als prioritaire productgroep in huidige conceptroutekaart.

In de RPDC staan de richtlijnen, kwaliteitseisen en duurzaamheidsdoelstellingen opgenomen. Voor de aparte productgroepen zijn duurzaamheidsdoelstellingen gesteld:

- Dienstfietsen:
 - Dienstfietsen bestaan deels uit hergebruikte materialen.
 - De assemblage van dienstfietsen wordt voor een groot deel uitbesteed aan mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.
- Parkeervoorzieningen:
 - Minimaal 4% van de parkeervoorzieningen zijn voorzien van laadpalen voor elektrische auto's.
- Vervoer bewindspersonen en ambtelijke top:
 - CDV's bieden de mogelijkheid tot het leveren van een zero-emissie directie/bewindspersonen auto. Deze maakt deel uit van product 20.8: Wagenpark-beheer.
- Deelauto's:
 - In het geval van eigen deelauto's bieden de CDV's de mogelijkheid tot het leveren van een zero-emissie deelauto, deze maakt deel uit van product 20.8: Wagenparkbeheer.
- Overig vervoer:
 - Met de leverancier van overig vervoer (taxi-, bus- en directievervoer) is voor taxi en directievervoer een groeipad afgesproken met betrekking tot de inzet van zero-emissievoertuigen. Busvervoer wordt uitgevoerd met touringcars voorzien van Hydrotreated vegetable oil (HVO).
- Wagenparkbeheer:
 - Alle CDV's bieden de mogelijkheid om zero-emissievoertuigen te leveren.

2.9.4 Materialiteitsscan

Uitgangspunten materialiteitsanalyse:

- Voor de materialiteit richten we ons voornamelijk op de auto (vervoer), omdat dat de meest significante materiaalstroom is. De fiets komt aan bod bij S4 eind-gebruikers.
- De analyse richt zich op zowel het gebruik als de productie van voertuigen. Ook is de opslag meegenomen.
- Deze materialiteitsscan is grotendeels gelijk aan de productgroep 'Logistieke diensten' (Paragraaf 0) aangezien het beide om wegvervoer gaat.

Tabel 18 – Materialiteitsscan voor de productgroep ‘Vervoer’

	Duurzaamheidsthema	Toelichting
MILIEU	E1. Klimaat	MVO-risicochecker/CE Delft STREAM: De transportsector (met name brandstofvoertuigen) is verantwoordelijk voor ongeveer 25% van de wereldwijde CO ₂ -uitstoot van fossiele brandstoffen. Ongeveer 74% van de wereldwijde transport gerelateerde CO ₂ -uitstoot is toe te schrijven aan wegvervoer. Daarnaast is de transportsector voor bijna 91% van zijn energie afhankelijk van olieproducten.
	E2. Vervuiling	MVO-risicochecker/CE Delft STREAM: Brandstofvoertuigen dragen bij aan luchtverontreiniging tijdens de gebruiksfase door emissies van stikstofoxiden (NO _x), fijnstof (PM _{2,5} en PM ₁₀) en roet. Deze stoffen verslechteren de luchtkwaliteit, veroorzaken gezondheidsproblemen en leiden tot ecologische schade, onder andere door verzuring en aantasting van natuurgebieden. Ook slijtage van banden, remmen en wegdek zorgt voor fijnstofuitstoot.
	E3. Water en mariene hulpbronnen	Niet materieel.
	E4. Biodiversiteit en ecosysteem	Speelt een rol bij wegbreiding en fijnstof kan effecten hebben op ecosysteemdiensten. Maar komt als niet/minder materieel uit de bronnen dan andere thema's.
	E5. Hulpbronnen en circulaire economie	Kritieke materialen voor batterijproductie elektrische voertuigen. 230201 Factsheet Environmental Impact electric cars FINAL.pdf
SOCIAAL	S1. Eigen werknemers	Niet materieel.
	S2. Werknemers in de waardeketen	<i>Indirect:</i> (voor elektrische voertuigen) Arbeidsrisico's in mijnbouw van lithium, kobalt, nikkel (kinderarbeid, onveilige omstandigheden, lage lonen).
	S3. Getroffen gemeenschappen	Niet materieel.
	S4. Eindgebruikers	Stimuleren van de fiets kan bijdragen aan gezondheid van eindgebruiker.

Gegevensbeschikbaarheid

Tijdens het project zijn er beperkte gegevens over daadwerkelijke inkoop en beleid gevonden voor deze productcategorie. Het overgrote deel van de doelen zijn dan ook gericht op deze informatievoorziening te vergroten.

Literatuur

- Avans Hogeschool. (2025). *Onderzoek: Bosje bloemen bron van blootstelling aan verboden pesticiden*. Radar (AVROTROS).
<https://radar.avrotros.nl/artikel/onderzoek-bosje-bloemen-bron-van-blootstelling-aan-verboden-pesticiden-61551>
- Blok, C., Beerling, E., Barbagli, T., & Eveleens, B. (2024). *Hernieuwbare grondstoffen voor groeimedia: Basisgegevens ten behoeve van het convenant milieu-impact potgrond en substraten*.
- Broekema, R., Helmes, R., Vieira, M., Hopman, M., Gual Rojas, P., Ponsioen, T., Weststrate, J., & Verweij-Novikova, I. (2024). *Product environmental footprint category rules for cut flowers and potted plants*. Wageningen Economic Research.
- CE Delft. (2021). *Bvot co2-tool groenafval: Update 2021*.
- CE Delft. (2022). *Verplicht aandeel recycelaat of biobased in plastic in de Europese unie*.
- CE Delft. (2024). *Handleiding bij de tool 'verkenning van duurzaamheidsbeleid voor de textielketen'*.
- CE Delft. (2025). *Stream personenvervoer. Emissiekentallen modaliteiten 2024*.
- CE Delft. (2026). *Monitoringskader mvo-consumptieve dienstverlening*.
- CE Delft. (lopend-a). *Duurzame papierinkoop bij het rijk. Geraadpleegde versie: Eindconcept, versie 11 dec*.
- CE Delft. (lopend-b). *Mvi-criteria afval: Actualisatie 2026*.
- CORE, & Human Rights@Work. (2025). *Assessing forced labour risks in dutch imports: Key insights and recommendations*.
- Dutch Knowledge Centre on Discrimination. (2014). *Social fieldwork research (franet): Severe forms of labour exploitation: Supporting victims of severe forms of labour exploitation in having access to justice in eu member states. The Netherlands, 2014*.
- EC. (2026). *Green public procurement criteria and requirements*. In: European Commission DG CLIMA, DG ENER and DG ENV.
- ECOS, EEB, & Deutsche Umwelthilfe. (2023). *What is the environmental impact of electric cars?*
- EEA. (2024). *8th environment action programme: Nitrate in groundwater*.
- EPAGMA. (2012). *Comparative life cycle assessment of horticultural growing media based on peat and other growing media constituents*.
- EU. (ongoing). *Eu ecolabel*. www.ecolabel.eu
- FAO. (2025). *The state of the world's land and water resources for food and agriculture 2025*.
- Gezondheidsraad. (2025). *Advies richtlijnen goede voeding: Eiwitbronnen en voedingspatronen 2025*.
- IPBES. (2019). *Global assessment report of the intergovernmental science-policy platform on biodiversity and ecosystem services*.
- JRC. (2024, 13 november). *Ecodesign for sustainable products regulation: Study on new product priorities*.
<https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC138903>
- Kerti, K.A. (2025). *Beyond precarious migrant work: An interdisciplinary approach to understanding and improving central and eastern European migrant workers' quality of working conditions in dutch warehousing and greenhouse horticulture*.

- MVO Risico Checker. (2026). Mvo risico checker. In: Future Up.
- NVWA-IOD. (2021). *Dreigingsbeeld milieucriminaliteit 2021. Hoofdstuk 4.*
- Organization, W.H. (2025). *Climate change and workplace heat stress: Technical report and guidance.* World Health Organization.
- OSEPI, & ISS. (2020). *Are agr-food workers only exploited in southern europe? Case studies on migrant labour in germany, the netherlands, and sweden.*
- OVAM. (2020). *Circulair bedrijfstextiel: Een praktische gids.*
- PBL. (2023). *Stikstof- en natuuraanpak in nederland: Feiten, cijfers en consequenties voor de uitvoering van beleid.*
- Poore, J., & Nemecek, T. (2018). Supplementary materials for reducing food's environmental impacts through producers and consumers. *Science*, 360, 987.
- Rainforest Foundation Norway, & AidEnvironment. (2024). *Short circuits: Exploring the broken links of mineral supply chain policies in the electric vehicle industry.*
- Rockström, J., Thilsted, S.H., Willett, W.C., Gordon, L.J., Herrero, M., Hicks, C.C., Mason-D'Croz, D., Rao, N., Springmann, M., & Wright, E.C. (2025). The eat-lancet commission on healthy, sustainable, and just food systems. *The Lancet*, 2025(10512), 1625-1700. <https://www.thelancet.com/commissions-do/EAT-2025>
- Technopolis Group. (2024). *Research: Ecodesign for furniture.*
- TwynstraGudde. (2024). *Eindevaluatie duurzaam door 2021-2024.*
- TwynstraGudde, Phi Factory, & FMHaaglanden. (2024). *Fmh verder op weg naar econeutraal: Rapportage 1-meting.*
- Voedingscentrum. (n.d.). *Hoe kan een eetpatroon met 60% plantaardig eiwit eruit zien?* Voedingscentrum. <https://www.voedingscentrum.nl/nl/service/vraag-en-antwoord/gezonde-voeding-en-voedingsstoffen/hoe-kan-een-eetpatroon-met-60-plantaardig-eiwit-eruit-zien.aspx>
- Wageningen Food & Biobased Research. (2024). *Climate footprint of food waste in the netherlands.*
- Willett, W., Rockström, J., Loken, B., Springmann, M., Lang, T., Vermeulen, S., Garnett, T., Tilman, D., DeClerck, F., Wood, A., Jonell, M., Clark, M., Gordon, L.J., Fanzo, J., Hawkes, C., Zurayk, R., Rivera, J.A., De Vries, W., Majele Sibanda, L.,...Murray, C.J.L. (2019). Food in the anthropocene: The eat-lancet commission on healthy diets from sustainable food systems. *The Lancet*, 393(10170), 447-492. [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(18\)31788-4](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(18)31788-4)
- WWF. (2023). *Gezond eten binnen de grenzen van een aarde.*
- WWF. (2026). Biodiversity risk filter. In: World Wildlife Fund.
- WWF, & Blonk Sustainability tools. (2023). *Gezond eten binnen de grenzen van één aarde.*

A Duurzaamheids-framework

Er zijn meerdere duurzaamheidsframeworks gangbaar in overheid en/of bedrijfsleven. Een overzicht van de belangrijkste staan in Tabel 19. Het uiteindelijk gekozen framework voor de routekaart is CSRD door de voordelen die onderstaand worden omschreven.

Tabel 19 – ESG frameworks

Framework	Voordelen	Nadelen
Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD)	• In steeds hogere mate verplicht binnen EU: Data uit de keten sluit hier best bij aan. • Sterk feitelijk kader met uitwerking (kwantitatieve) monitoring en doelstelling (ESRS, EU Taxonomy, CSDDD). • Het Rijk wil hierop voorsorteren.	• Nog niet gebruikt door Rijk zelf en ook in toekomst niet verplicht.
Sustainable Development Goals (SDGs)	• Voorkeurskader RPDC. • Breed gehanteerd door de overheid. • (Deels) geoperationaliseerd via MVI.	• Weinig specifiek, weinig kwantitatief.
Donutmodel/Planetary Boundaries	• Inherente doelstellingen. • Gehanteerd in huidige concept-routekaart & analyse FMH.	• Onzekerheid in vertaling doelstellingen naar organisaties/ketens. • Nieuw kader voor ketenpartijen: Weinig specifieke data.
Global Reporting Initiative (GRI)	• Wereldwijd gebruikt, nuttig voor mondiale ketens. • Sterk uitgewerkt: universele normen + sectornormen + onderwerp-standaarden.	• Vrijwillig. • Mogelijk minder populair in EU na CSRD? • Hogere mate van interpretatievrijheid, niet altijd kwantitatief.